

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Λ. ΠΑΠΑΔΗΜΟΥ

ΑΠΟ ΤΟ ΟΔΟΠΟΡΙΚΟ ΣΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

ΓΙΑΚΗΣ ΛΑΠΠΑΔ

Π
938.914
ΠΑΠ

ΑΘΗΝΑΙ 1964

ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ Α. ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ

ΑΠΟ ΤΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ

17166

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Α. ΠΑΠΑΔΗΜΟΥ
ΓΕΝ. ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΠΑΡΑ ΤΩ Δ.Σ.Δ.Υ.

ΚΕ: 9104

17166

938.914

ΠΑΠ

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ

ΑΠΟ ΤΟ ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

Άκραφία, Ήρωον Πτώου, Ναός Πτώου Ἀπόλλωνος.
Μονή Πελαγίας, Λίμνη Κωπαΐδος — Νήσος Ἄρνη (Γλᾶ)

Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ περιοδικὸν «ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΥΠΑΙΘΡΟ»
(Τεύχος 219 καὶ 220)

*Συνεχίζω ἐπιτυχῶς
Ταῖν Λαοῖσιν*

Οὐδὲν μαρτυροῦμαι

21. 5. 1987

Δημ. Παπαδημ.

ΑΘΗΝΑΙ — 1964

I. ΑΚΡΑΙΦΙΑ

Ἀκραίφειον καὶ Ἀκραίφειον καὶ Ἀκραίφειν, λεγόμενα στήν ἀρχαιότητα ἢ σημερινή βοιωτική κομητοπολίς Καρδίτσα, καὶ ἐνῶ τούτη εἶναι κοινωμένη εἰς μιὰ κοίλη πευχή τοῦ Πτώου, ἐκείνη ἦσαν χωρισμένη καθὼς μᾶς λέγει ὁ Στράβων καὶ ἐπιβεβαιῶναι ὁ Παυσανίας εἰς ὑψηλὸ μέρος, «ἐν ὕψει», στίς νοτιοδυτικές πλαγιὰς τοῦ τρικάρου θουνοῦ Πτώου, «ἐπὶ ὑπέριστα: τοῦ Τηγετικοῦ πεδίου καὶ τῆς Κωπαϊδικῆς λίμνης».

Ἡ ὀνομασία τῆς ἀρχαίας πόλεως πιθανὸν εἶναι νὰ προέρχεται καὶ ἀπὸ τῆ λέξι, ἄκρα, ἢ ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Ἀκραίφειν γιοῦ τοῦ Ὀρχομενίου βασιλεῖα Ἐλθάρμαντα. Σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς δύο πατέρας ἢ γιοῦ ἀνάγεται ἡ ἱδρυσις τῆς πόλεως. Σὲ ἕναν ἀπὸ τοὺς δύο πατέρας ἢ γιοῦ ἀνάγεται ἡ ἱδρυσις τῆς πόλεως.

Ἀλλὰ ἡ ἀρχαία πολιτεία λεγόμενον Ἄρνη, ἀπὸ τὴν ὁμώνυμη Θεσσαλικὴ πόλις Ἄρνη, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι κατὰ τὴν μετανάστευσιν τῶν Ἑλληνικῶν φύλων, μετακινήθησαν πρὸς τὸ νότον καὶ ἐγκατεστάθησαν στή βοιωτικὴ λεκάνη καὶ μάλιστα εἰς τὰ νότια καὶ νοτιοανατολικά τῆς λίμνης Κωπαίδος. Στὸν τόπον τοῦ ἐποικισμοῦ οἱ Θεσσαλοὶ μετέφεραν καὶ τῆς πατρίδος τὸ ὄνομα, τὴν Ἄρνη, καὶ τὴ λατρεῖα τῆς Ἀθηνᾶς τῆς Ἰωάνης, τῆς ὁποίας ἱερὸ ἱδρυσαν εἰς πρόσφορον χωρὸν μεταξὺ Ἀλαλακμιενῶν καὶ Κορωνίαις.

Τῆς Ἄρνης αὐτῆς ὀνομαστικὸν κατάλοιπον εἶναι ἡ νησιδα Πλά μὲ τὴ μεγάλη καὶ μάλιστα τὴν πρὸς μεγάλην ἀπὸ θαλάσσης Μυκηναϊκὴ ἀκρόπολι, ποῦ εὑρίσκεται κατὰ τὸν ἀνατολικὸ μυχὸ τῆς λίμνης Κωπαίδος, στὸν κόλπον τῆς Πετελας καὶ ὄχι μακριὰ ἀπὸ τὴν Καρδίτσα. Ἀλλὰ Ἄρνη, ἐθεωροῦσαν στήν ἀρχαιότητα καὶ τὴ Νακρόνεια.

Τὸ Πτώον, τὸ τρικάρωνον ὄρος, εὑρίσκεται ἀμετάθετον ἀπὸ τότε πάνω ἀπὸ τὸ Τηγετικὸν πεδίου σὺν ὄρειος παραστάτῃς του, καὶ εἰς τὰ ἀνατολικά τῆς Κωπαϊδικῆς λεκάνης.

Τηνερικό πεδίο λεγόταν ο κάμπος των Θηρών (πρός τὸ ἕλος Φαγᾶ) καὶ εἶχε τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἀπὸ τὸν Τήγερο τὸν οὐρανόθεν μάντιν τὸν θεοπέδοισιν δημοκλέα, ὁ ὅποιος ἐπειδὴ ἦταν μάντις, ἐπρεπε νάκιν καὶ γυῖός τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ ἀρχιμάντι, ἀπὸ τοῦτου τὸ Πτώο μαντεῖο ὑπηρετοῦσε. Σὰ μητέρον τοῦ ἀναφέρεται ἡ νόμισι Μελία.

Τὸ βουνοῦ Πτώο εἶχε τὸ ὄνομά τοῦ ἀπὸ τὸν ἥρωα Πτώο, τὸ γυῖο τοῦ Βασιλεῖα τοῦ Ὀρχομένου Ἀθαμάντα καὶ τῆς Θεμιστοῦς ἢ γυῖο τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Εὐξίπτης κόρης τοῦ βασιλεῖα Ἀθαμάντα, τὸν ὅποιον οἱ ἐπιχώριοι ἐλάτρευαν καὶ τοῦ εἶχαν ἀνεγείρει Ἱεῖον μὲ ὄνομά κατὰ τὴν πολιτείαν τους. Ἀλλὰ ὑπάρχει καὶ μιὰ ἄλλη ἐκδοχὴ πού μᾶς τὴν προσφέρει ὁ Στρεφ. Βυζάντιος, πὼς ἡ ὀνομασία προέρχεται ἀπὸ τὸ ρῆμα προσημύει, διότι τάχα ἡ Αἰγῶ ἤθελε νὰ γεννηθῆ τὸ θεοὶ στό ὁμώνομο βουνοῦ, ἀλλὰ ἐφάνη κάποιος κάμπος καὶ ἐπτοῖθη.

Ὁ Ἀθαμάς πάλι ἦταν ὁ ἀτυχὴς βασιλεῖα τοῦ Ὀρχομένου (ὁ πατέρας τοῦ Φριξοῦ καὶ τῆς Εὐλῆς) καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομά τοῦ λεγόταν «Ἀθαμάντιον πεδίου» ὅλος ὁ κάμπος τῆς Κωπαίδος.

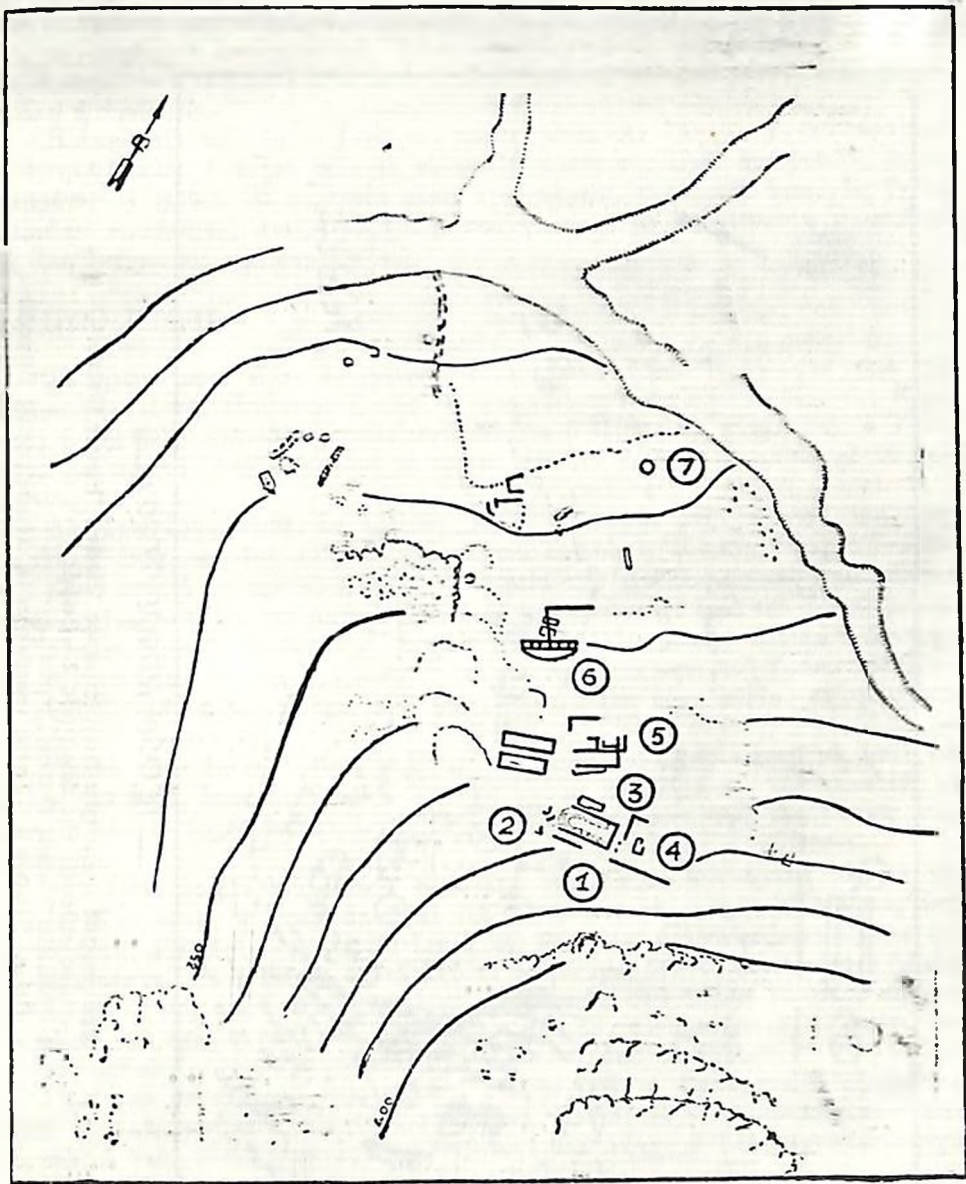
Ἡ Ἀκραίφια στήν ἀρχὴ ἀνήκε στό προελληνικὸ βασίλειο τοῦ Ὀρχομένου. Μὲ τὴν ἀποψὶ αὐτῆ μᾶς συνδέει ἡ γενεολογία τοῦ Πτώου καὶ ἡ παρακαμμένη στήν Καρδίτσα νησιδα Γιά, ἡ ὅποια μὲ τὴν Μυκηναϊκὴ τῆς ἀκρόπολι πάει νὰ συνδεθῆ μὲ τὸν βασιλεῖα τοῦ Ὀρχομένου. Ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ ὅμως περίοδο καὶ τὸ βουνοῦ Πτώο καὶ ἡ πόλις Ἀκραίφια ἀνῆκε στοὺς Θηβαίους, μετὰ τὴν καταστροφὴ δὲ τὸν Θηῶν ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο καὶ τοὺς Μακεδόνας (335 π.Χ.) ὅσοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους δὲν ἠμπόρεσαν νὰ μετακινήθουν στὰς Ἀθήνας καὶ αὐτοὶ ἦταν οἱ γέροντες καὶ ἀσθενεῖς ἐγκατεστάθησαν στήν Ἀκραίφια καὶ ἀπετέλεσαν ἕκτοτε μόνιμο πληθυσμὸ τῆς πολιτείας.

Καὶ τώρα τὸ ἐρώτημα πὸ ἦταν χτισμένη ἡ πόλις Ἀκραίφια, πὸ εὐρίσκειτο τὸ τὴν ἥρωα τοῦ Πτώου καὶ πὸ τὸ μαντεῖο τοῦ Ἀπόλλωνος;

Αὐτὰ περὶ δὲν εἶναι μυστικά, τὰ ἀπεκάλυψαν ἡ ἀνασκαφὴς τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς μὲ νόμιον ἐρευνητὴ ἀνασκαφῆς τὸν ἀρχαιολόγο Μιουττιε Houffaux, ὁ ὅποιος ἐργασθῆ για τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἐπὶ σειρά ἐτῶν 1885-1888 καὶ συνέχισε καὶ ὕστερα τὸ ἔργο τοῦ ἐρμηνεύοντας ἕνα μεγάλο ἀριθμὸ ἐπιγραφῶν πὸ σχετίζονται μὲ τὴ λειτουργία τοῦ μαντεῖου καὶ τὰ ἀφιερώματα τόσο στὸν Πτώο Ἀπόλλωνα, ὅσο καὶ στὸν τοπικὸ ἥρωα τὸν Πτώο. Φυσικὰ τὸ ἐρευνητικὸ ἔργο δὲν σταμάτησε. Ἡ περιοχὴ ἐξακολουθεῖ ν' ἀνήκει στήν ἐρευνητικὴ τοπικὴ ἀρμοδιότητα τῆς Γαλλικῆς Ἀρχαιολογικῆς Σχολῆς ἡ ὅποια συνεχίζει μ' ἐπιμέλεια τὸ ἀνασκαπτικὸ ἔργο τῆς μὲ διαλεχτοὺς ἐπιστήμονας ὅπως ὁ Pierre Guillon, S. Bizard, M. Feyel καὶ ἄλλοι.

Ὅλων αὐτῶν τῶν ἐργασιῶν ἐκθέσεις καὶ μελέται εἶχον δημοσιευθῆ στό Bulletin de Correspondance Hellenique (B C H) τῶν ἐτῶν 1885 καὶ ἐφεξῆς. Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀξία καὶ τὴν τέχνη τῶν τριπόδων καὶ τοὺς σκοποὺς τῶν ἀφιερωμάτων τοῦ ἥρωα τοῦ Πτώου καὶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ μελέτη τοῦ Γάλλου ἀρχαιολόγου καὶ μέλους τῆς Σχολῆς Pierre Guillon μὲ τὸν τίτλον Les tripieds du Ptoion.

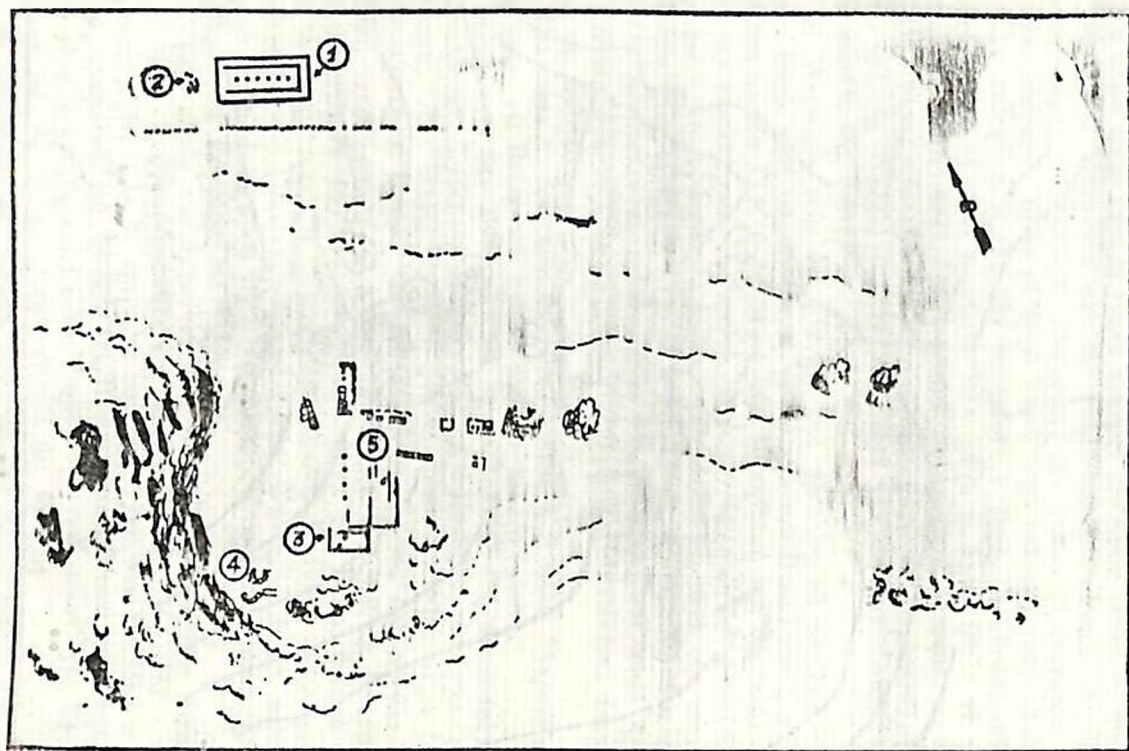
Ἡ Ἀκραίφια, ἀπὸ ἦταν χτισμένη ἐν ὕψει, πρέπει νὰ τοποθετηθῆ κατὰ τὴν πλαγία, ὅπου ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ κατὰ μήκος τῆς ράχης πὸ ἔχει τὴν ὀνομασίαν Κριάρια. Ἡ ράχη αὐτὴ ἀποτελεῖ δυτικὴ πρόεξοχή πρὸς τὴν Κωπαίδα τῆς δυτικῆς μούρας τοῦ Πτώου, τῆς Μελαγίας. Ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, στήν κορυφὴ τῆς ράχης, ἦταν οἰκοδομημένη ἡ ἀκρόπολις τῆς Ἀκραίφιας. Σφῶνεται καὶ σήμερα κατάλοιπα καὶ ἦταν οἰκοδομημένη καὶ μὲ πολυγωνικοὺς λίθους καὶ κατὰ τὸ σύστημα τῆς Βαλκανικῆς τεχνολογίας.

— ΙΕΡΟΝ ΤΟΥ ΠΤΩΟΥ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ —

Ἑλληνιστικὸν ὑπόμνημα διαγράμματος ἱεροῦ Πτώου Ἀπόλλωνος.

- 1.—Ναὸς Ἀπόλλωνος 2.—Προσηκὸν Σπήλαιον.
- 3.—Ναὸς Προναίας Ἀθηναίας 4.—Θυμέλη (θέατρο).
- 5.—Κτήρια λειτουργικὰ τοῦ ἱεροῦ.
- 6.—Δεξιανὴν νεροῦ καὶ λουτρικὰ ἐγκαταστάσεις 7.—Θόλος.

— ΙΕΡΟΝ ΗΡΩΟΣ ΠΤΩΟΥ —

Ἑρμηνευτικὸ ὑπόμνημα διαγράμματος Ἱερώου Ἱερώος Πτώου.

1.—Ναὸς πιθανῶς τῆς Δήμητρας 2.—Βωμὸς.

3.—Μνημεῖο Ἱερώος Πτώου (Ἱερώο).

4.—Βωμὸς Ἱερώου 5.—Τόπος τοποθετήσεως ἀφιερωμάτων Τριπόδων.

Η πόλις ἐλάτρευε τὸ θεὸν Διόνυσον τοῦ εἶχε κτίσει καὶ γὰρ καὶ εἶχαν ἀνδρόσυτοι καὶ ἀγαθὰ τῶν. Δικαιοδογημένη ἦταν πάντως ἡ λατρεία του. ἀπὸ δὲ Ὀμηρος τὴν ἐνομάζει καὶ σπουδαίως Ἄρνη.

Ὁ Γάλλος ἀρχαιολόγος καὶ ἐρευνητὴς τῆς περιοχῆς M. Holleaux τοῦ-εἶξε τὴν σημερινὴ ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου μὲ τὸ ἀρχαῖον ἱερόν τοῦ Διονύ-σου, πρᾶγμα ποῦ ἐπιθεστικῶνται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον ὄνομα μὲ τὸ ὅποιον εἶναι χριστι-ανὴ ἑλη ἡ ἐκκλησία.

Ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἁγίου Γεωργίου πρέπει κατὰ τὸν Ἄγγλο ἀρχαιολόγον καὶ περιηγητὴν Leake ἵ ἀνῆκε στὸν 12 αἰῶνα. Ὁ τύπος τῆς εἶναι σταυροειδῆς ἐγγε-γραμμένος μὲ τροχῶν. Ἡ ἐκκλησία φέρει ἀριστογράφου, τὴν ὅποια δυστυχῶς ἔχουν ἀλλοιωθεῖ: κακοτέχνες ἀναξωγραφίαι, ποῦ γίνονται μὲ ἀνεπίτροπῆ πρωτοδο-λία ἀπὸ ἐπιτρόπους, καὶ ἀνορθοίους.

II. ΠΡΩΟ ΠΤΩΟΥ

Τὸ ἥρωον τοῦτο εἶναι ἀφιερωμένον στὸν τοπικὸ ἥρωα Πτώω—τὸν γυιὸν τοῦ Ἀθάμαντος καὶ τῆς Θεμιστοῦς ἢ κατ' ἄλλους γυιὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆς Θεμι-στοῦς ἢ τῆς Εὐφροσύνης. Δὲν ἀποκλείεται μάλιστα ὁ Πτώω νὰ ἦταν, ὅπως ὁ Τήγε-νερος, μάντις τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὸ πρῶτον ἱερόν τοῦ θεοῦ νὰ συνεδέθη μὲ τὸ ὄνο-μά του.

Δὲν ἔχει ἐξακριβωθῆ, ἂν ὁ Πτώω αὐτὸς ἐδασίλευε στὴν περιοχὴ καὶ ἀρη-ρωίσθη ἢ ἐκπροσωποῦσε κάποια θεότητα τοῦ βουνοῦ ἢ φυσικῆ, ὅπως ὁ Υἱάκι-θος. Εἶναι πιθανὸν ὅτι προτοῦ εἰσαχθῆ ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τῆ λειτουργία τοῦ μαντείου, στὴ θέσι τοῦ μαντείου θὰ ἦταν παλαιότερα τὸ ἱερόν τοῦ ἥρωα ἢ βασι-λητῆ Πτώου. Ἄμα δὲ ἐπεδελθῆ ἡ λατρεία τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ ἤρχισε ἡ λειτουρ-γία τοῦ μαντείου του, τὰ πράγματα ἐπέβαλαν τὴ μετακίνησι τοῦ ἥρωου τοῦ Πτώ-ου κατὰ τὸ 600, π.Χ. καὶ ἔκτοτε τὸ εὐρίσκουμε σὲ ἄλλη θέσι, αὐτὴν, ποῦ μᾶς ἀπε-κάλυψαν οἱ ἀνασκαφεῖς.

Ἄλλὰ εἶναι ἐπίσης πιθανὸν ὁ Πτώω, ὡς γυιὸς τοῦ Ἀπόλλωνος, νὰ ἦταν καὶ μάντις τοῦ θεοῦ, ὅπως ἦταν καὶ ὁ Τήγερος καὶ με τὸ ὄνομα του νὰ συνεδέθη τὸ μαντεῖον καὶ τὸ βουνὸν ἂν τὸ, δεχόμενος ὡς τὸν πρωτομάντη τοῦ Ἀπόλλωνος στὴν περιοχὴ.

Τὸ ἥρωον λοιπὸν τοῦ Πτώου εὐρίσκεται σήμερον σὲ μιὰ ὀμαλὴ πλαγιὰ τῆς θέσεως Καστράκη, ἡ ὅποια ἀποτελεῖ ΒΑ προέκτασι τῆς ράχης «Κριάρια», ἀπέ-χεται ἀπὸ τὴν Καστρίτσα περὶ τὰ 25 λεπτά τῆς ὥρας καὶ ἀναγνωρίζεται εὐκόλως ἀπὸ τὸν ἐπισυνέπτη. Εἶναι ἐπίσης θεατὸ ἀπὸ τὸ δρόμον ποῦ ὁδηγεῖ στὸ ἱερόν τοῦ Ἀπόλ-λωνος, μόνον ἀρχίζει τὴ ἀνωδικὴ χάραξι τοῦ δρόμου. Τὸ ἥρωον ἱερομένο σύγγρο-να μὲ τὸ γὰρ περὶ τὸ 600 π.Χ. ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο συγκροτήματα, τὸ ἐπάνω καὶ τὸ κάτω, ποῦ ἀπέχουν ἑκατοντάδα μέτρων τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο.

Τὸ ἄνω συγκροτῆμα περιλαμβάνει ἓνα γὰρ μὲ τὸ θωμὸν του, ἀνεξακριβίωτα ὅμως σὲ ποιά γυναικεῖα θεότητα ἀναφερόμενα. Πρέπει νὰ γίνῃ περισσότερον πιστευ-τό, πὺς ὁ γὰρ αὐτὸς ἦταν ἀφιερωμένος στὴν θεὰ Δήμητρα ἀπὸ εὐγνωμοσύνη γιὰ τὴν ἀφθονίαν τῶν παροχῶν τῆς στὸ Κωπαϊτικὸν πεδῖον.

Τὸ χαμηλότερον κτηριακὸν συγκροτῆμα ἦταν ἀφιερωμένον στὸν ἥρωα Πτώω, περιελάμβανε δὲ τὸ ἥρωον. Ὑπελάθῃ τὸ μνημεῖον του καὶ ἓνα ὑπαίθριον οὐλοῦν χωρὸν εἰς τὸν ὅποιον ὄν σὲ τεράτια ἐπισημασθέντος εὐθυγραμμισμένα τὰ ἀφιερῶματα τῶν μεταλλικῶν τριπόδων.

Ἡ κοινότης τῶν ἀφιερῶμάτων αὐτῶν τόσο στὸ ἥρωον ὅσο καὶ στὸ γὰρ τοῦ Ἀπόλλωνος ἐδημιούργησε τὴν ἐντύπωσιν ὅτι πρόκειται περὶ κοινῆς ἢ ἐνιαίας λα-

τρείς. (δηλαδή λατρείας αφιερωμένης ή στο ίδιο πρόσωπο ή του πρόσωπα συνδεόμενα όμως εννοιολογικά και από απόψεις σκοπών) ή οποία διατηρήθη τέτοια τουλάχιστον ως τις αρχές του τετάρτου αιώνα π.Χ. απ' όπου διαχωρίσθη και τότε το κάθε ιερό είχε τη δική του λατρεία και αποστολή.

III. ΝΑΟΣ ΑΠΟΛΛΩΝΟΣ—ΜΑΝΤΕΙΟ

Τοποθεσία Ναού και Ιερού. Συνοπτική Ιστορία.

Λίγες μακρύτερα από την πόλη Καρδίτσα κάπου 15 στάδια (3 χιλ. περίπου) και ψηλότερα απ' αυτήν βρίσκεται ένας άλλος τόπος λατρείας. Εκεί είχε κτισθεί ναός του Απόλλωνος και μαζί με τον ιερό ναό έλειτούργει και μαντείο του θεού, που έχαρακτηριζότο ως εΰψευδές δηλαδή αλάθητο στους χρησμούς. Το μαντείο δέδαικα θα έλειτούργει πολλούς αιώνες ανωρίτερα, πριν από την καταστροφή των Θηβών από τον Μ. Αλέξανδρο και τους Μακεδόνας και ήταν ένα από τα πολλά μαντεία της Βοιωτίας (Τροφωνίου, Θηβών, Αθών, Αμφιαράου, Τεγύρας και Πτώου). ή οποία γι' αυτό το λόγο και έτσι εδόθησαν χρησμοί σε γλώσσα βαρβαρική, μί, ελληνική δηλαδή, λεγόμεναι και πολύφωνοι: «Ένεκα χρηστηρίων πολύφωνων ούσαν».

Ο Απόλλων στην περιοχή αυτή λεγόταν «Πτώος Πτώιος» «Πτωιεύς», και «Ακραιφίος ή Ακραφιαίος ή Ακραφιεύς».

Σταθμός ιστορικός για το εΰψευδές του μαντείου ήταν ο ξενόγλωσσος χρησμός που δόθηκε στο Πέρση στρατηγό και γαμβρό του Ξέρξη, Μαρδόνιο, στο όποιο είχαν ανατεθεί ή υποταγή της Ελλάδας.

Καθώς ξέρουμε από τον Πρόδοτο και άλλους μεταγενεστέρους του ιστορικούς, ο Ξέρξης ύστερα από την επονειδίσει ήττα στη Σαλαμίνα και κατόπιν συμβουλευτικών γνώμων του επιτελείου του πήρε το όρκο της επιστροφής προς την Περσία, αφού έπεισθη από τον Μαρδόνιο να αναθέσει σ' αυτόν την υποταγή της Ελλάδας αφήνοντάς του για το σκοπό αυτό τις καλύτερες στρατιωτικές μονάδες, μιά στρατιά από τριακόσιες χιλιάδες Πέρσες, Μήδους, Σάκες, Βακτρίους κλπ. πολεμιστές.

Ο Μαρδόνιος διέτριψε τον χειμώνα στη Θεσσαλία και κατά την άνοιξη απέφασσε την εκτέλεσι του σχεδίου του.

Πριν απ' έλν έστειλε ένα θεωρό του ονομαζόμενου Μόν και καταγόμενο από την πόλη Εύρωπύ της Καρίας να ζητήσει χρησμούς σχετικούς με τα μελετώμενα απ' αυτόν πολεμικά σχέδια υποταγής της Ελλάδος. Ο αντιπρόσωπος του έπεσκέφθη τα μαντεία Τροφωνίου, Θηβών και Αμφιαράου και έπηρε τους χρησμούς τους. Όταν έπηγε στο Απολλώνιο μαντείο του Πτώου τον συνώδουσαν τρεις ενταταλμένοι από το κοινό των Βοιωτών και διετύπωσε δι' αυτών το έρώτημά του. Όταν όμως ο πρόμαντις ανέκοίνωσε το χρησμό του θεού, οι τρεις συνοδοί του Πέρσου θεωρού δεν καταλάβαιναν τη γλώσσα του, μιά γλώσσα βαρβαρική, και τότε αλφινδιώς ο Μόν παίρνει από τους θεωρούς την πινακίδα, που ήχ κατέγραφαν το χρησμό, και σημειώνει πάνω σ' αυτήν όσα ο μάντις είπε σε γλώσσα Καρική. Κατάπληκτος έμεινε ο Πέρσης και έσπευσε να φύγει άμέσως για τη Θεσσαλία για αναγγελία στον πάτρινά του Μαρδόνιο το μήνυμα του θεού.

Τι να έλεγε τάχα ο χρησμός; Θα μάς χρειαζόταν το κείμενο του χρησμού για να διαβάσωμε τη «νημερτέα βουλή» του Απόλλωνος και να κρίνωμε τη δύναμι, που είχεν ένώσει το μάντι με το θεό. Τά αποτελέσματα όμως του χρησμού τό ξέρουμε. Είναι: ή καταστροφή της στρατίας του Μαρδόνιο και ο θάνατος του ίδιου στη μά-

γη των Πλαταιών. που ήταν ένα θραυστό σ' άνδρεία και πολεμικότατα επίτευγμα των Αθηναίων, των Σπαρτιατών, των Τεγεατών και Πλαταιέων (279 π.Χ.).

Πρέπει να σημειωθεί, εδώ πως τις νίκες των Ελλήνων στους Μηδικούς πολέμους, είχε προφητεύσει το Απόλλωνιο μαντείο της Τεγούρας (πόλεως μικρής στη βόρεια όχθη της Κοπαΐδος κατά τη Χαϊρώνεια), η οποία και θεωρείται κατά επίχωριο παράδοσι τόπος γεννήσεως του Απόλλωνος.

Είναι αλήθεια πως ο Μαρδόνιος και μετά το χηρμό του μαντείου του Πτώου επροσπάθησε να αποφυγή τη σύρραξι και να επιτύχη την υποδούλωσι της Ελλάδος ακολουθώντας το δρομολόγιο τη, ειρήνης. Έστειλε λοιπόν στους Αθηναίους το βασιλέα της Μακεδονίας Αλέξανδρο τον Α' και αφού τους ετόνισε το μάταιο του αγώνος, γιατί οι δυνάμεις του ίδιου βασιλιά ήταν ανεξάντλητες, τους υπεσχέθη απαλευθέρωσι της δουλωθείσης χώρας, παραχώρησι και άλλης, ανοικτοδόμησι των καταστραφέντων ιερών και άλλα πολλά, υπολογίζοντας σε αποτελέσματα από το δέλεαρ των προτάσεων περιριζόμενα από το φίλο των Αθηναίων Αλέξανδρο.

Οι Αθηναίοι όμως «ελευθερίας γλιχόμενοι» απάντησαν πως δεν θα δηλώσουν υποταγή στο θάρσος και ότι θα άμυνθούν όσο ήμπορούν. Η δ' απάντησι τους ήταν το πιστεύω της ελευθερίας' να την: «νυν δ' απαγγείλει Μαρδόνιος ως Αθηναίοι λέγουσι, έστ' αν ο ήλιος την αύτην οδόν τη και νυν έρχεται. μήποτε δημολογήσαιν ήμέας Ξέρξη, αλλά θεοίσιν και συμμάχοις πίσυνοι: μιν και ήρωσι επέξιμεν άμυνόμενοι».

Η απάντησι των ελευθέρων προς τους δούλους του κατακτητικού πάθους ωδήγησε στο έπος των Πλαταιών.

Το μαντείο δυο φορές αναφέρεται στην ιστορία, ή μιá άνήκει στη Μηδικά και ή άλλη στη μάχη των Λεύκτρων (371 π.Χ.) μεταξύ των Θηβαίων και των Λακεδαιμονίων με νικητάς τους πρώτους.

Ο ναός του Απόλλωνος και το μαντείο του εύρίσκονται στην τοποθεσία Περδικόδρυστη και κοντά στο εκκλησάκι της Αγίας Παρασκευής. Περδικίβουσι και εκκλησάκι κλείνουν το αρχαίο ιερό και εύρίσκονται ελα μαζί στη δυτική πλαγιά της τρίτης και δυτικής κορυφής του τρίκορφου Πτώου, που ονομάζεται Πελαγία.

Η απόστασι του ιερού από την Καρδίτσα είναι μόλις 50 λεπτά της ώρας και ο επισκέπτης οδηγείται σ' αυτό από ένα καρδρόρομο, που είναι: προσιτός σε μικρό αυτοκίνητο και θύνει προς τη Μοιά, της Πελαγίας.

Το κτηριακό συγκρότημα του ιερού περιλαμβάνει:

Το ναό του Απόλλωνος, το μαντικό Σπήλαιο, το ναό της Προναίας Αθηνάς, ένα θεατρο, μιá μεγάλη δεξομενή αποθηγεύσεως νερού στα κατάντη του ναού, λουτρό και οικοδομήματα για τους ιερείς, δημοσίους λειτουργούς και επισκέπτας του ιερού, ένα θόλο άγνωστου άποστολής, που ήταν στο χαμηλότερο μέρος των κτηριακών έγκαταστάσεων.

Κυριαρχικό στοιχείο του ιερού είναι ο ναός του Απόλλωνος.

Ναός του Θεού.

Ο ναός του Θεού ήταν στη: άρχη, κατά τον 7 αιώνα π.χ. κατά πῶταν πιθανότητα ξύλινος επενδυμένος με επένδυσι από πηλό κατά τις πλευρές τις εκτεθειμένες στις ατμοσφαιρικές μεταβολές. Οηλαδή τη βόρεια, τη νότια και τη δυτική. Προσθευτικά όμως τα τμήματα του ναού, που υφίσταντο ζημιές και κατατροπές αντικαθίσταντο με τοίχους από κώρινους λίθους, ώστε κατά τα χρόνια 550—500 π.Χ. είχε γίνει όλος ο ναός πώρινος, επενδυμένος έσωτερικά με πώρινες πλάκες.

Ο ναός αυτός προανατακτισμένος από ΒΔ προς ΝΑ είχε 3 αστάσεις 24,72X11,65 (κατά τον άκαδημαϊκό κ. Άναστ. Ορλάνδος) 23,30X11,80 (κατά τον άνασκαφέα Μ. Hollcaux.

Ήταν δωρικού ρυθμού, περιεβάλλετο από κιονοστοιχίες σε όλες τις πλευρές και κατά τις απόψεις του ν. Ορλάνδου είχε 13 κολώνες σε κάθε πλευρά μήκους και ανά 6 στις πλευρές πλάτους. Ο κύριος ναός, ο σητός, είχε διαστάσεις 4X12 και περιελάμβανε μόνο διστήλο πρόναο σε διαστάσεις 2,65X3,10. Αυτό δεν υπήρχε αντί αυτού όμως και στην αποστολή του ως κρηφού μαντικού χώρου υπήρχε το προφητικό σπήλαιο.

Το δάπεδο του ναού ήταν στρωμένο με μεγάλες πλάκες, εκ των οποίων μερικές είχαν διαστάσεις 0,89X0,94. Από τα ευρεθέντα θραύσματα μελών του ναού φαίνεται πως ο ναός είχε γλυπτικό διάκοσμο τόσο στη ζωφόρο, όσο και στα αετώματα, επίσης δε χρωματιστό στα γείσα, θύραρες κλπ.

Ο ναός, όπως περιγράφει, ύφίσταται μέχρι της καταστροφής της πόλεως των Θηρών από τον Μ. Αλέξανδρο και τους Μακεδόνας κατά το έτος 335 π.Χ.

Η καταστροφή της πόλεως και της δύναμεις των Θηρών φαίνεται να επεξετάθη και στο ιερό, όπως άλλωστε μαρτυρείται και από τον Πausανία, ο οποίος λέγει ότι μέχρι της καταστροφής των Θηρών ελειτούργει το μαντείο και επομένως ύφίστατο ο ναός. Άλλα καθώς γνωρίζουμε από την ιστορία, οι Θηβαίοι ανοικοδομήθηκαν εκ νέου κατά το 315 π.Χ. από τον Κάσσανδρο, ένα των επιγόνων του Μ. Αλεξάνδρου. Είναι φυσικό να δεχτούμε ότι το έργο του Κάσσανδρου ήταν ανθρωπινό και στο ιερό του ναού. Έτσι κατά το 310 π.Χ. στη θέση του παλαιού ναού ανηγέρθη νέος με τις αυτές διαστάσεις και με όλο τον πύρο.

Ο αρχιτέκτων του ναού μάς είναι άγνωστος καθώς και των άλλων οικοδομημάτων.

Ναός Προναίας Ἀθηνᾶς

Λίγα μέτρα, μόλις μιά δεκάδα, ανατολικά του ναού είχε κτισθή μικρός ναός της θεᾶς Ἀθηνᾶς διαστάσεων 4,30X6,70. Ο ναός αυτός της «Προναίας Ἀθηνᾶς» αποτελεί ένα είδος συμβολικής αντιγραφής του ναού της Προναίας Ἀθηνᾶς στους Δελφούς.

Στη νοτιοδυτική γωνία του ναού του Ἀπόλλωνος υπήρχε μία κυκλωτερής αναβάθρα για την προσπέλασι στο ναό από την ιερή πηγή.

Προφητικό σπήλαιο

Τοῦτο εὑρίσκαται στὰ ~~Μαντεία~~ ^{Μαντεία} του ναού του Ἀπόλλωνος πολύ κοντά του και ἐκρέει ἀπὸ αὐτὸ διευγέστατο νερό, τὸ «ἄγίασμα τοῦ ἱεροῦ».

Τὸ σπήλαιο ἦταν μιὰ τεχνική κατασκευή θολωτή, σὲ βάθος 5—6 μέτρα. ὤστε νὰ μὴ καθίσταται ἐρατὴ ἀπὸ τοὺς μαντευομένους ἢ προφητικὴ τελετουργία.

Στὴν ὄροφὴ τοῦ σπηλαίου ἦταν προσκαρμωμένος ἕνας μεταλλικὸς ἀγωγός, πὸν ἔφερεν στὸ σπήλαιο νερὸ ἀπὸ μιὰ ἐξωτερικὴ πηγή. Ἀπὸ αὐτὴν πάλι τὸ νερὸ διωχετεύετο στὸ μεταλλικὸ ἀγωγό, μὲ ἕνα ἀγωγὸ πῆλινο, ἐγκατεστημένο σχεδὸν στὴν ἐπιφάνεια τοῦ ἐδάφους.

Τὸ σπήλαιο ἦταν σύγχρονον χτισμένο μὲ τὸ ναὸ καὶ ἀναπλήρουσε τὸ ἄδουτο πὸν δὲν υπήρχε σ' αὐτόν. Κάτι τὸ ὅμοιον εἶχε καὶ ὁ ναὸς τοῦ Κλαρίου Ἀπόλλωνος πὸν ἦταν χτισμένος μέσα σ' ἕνα ἄλλο σὲ μιὰ μικρὴ ἀπόστασι καὶ δυτικὰ τῆς ἀρχαίας Ἰωνικῆς πόλεως Κολοφῶνος. Στὴ μαντικὴ διαδικασίᾳ υπήρχε ἀνεξαρτησία καὶ δὲν φαίνεται ν' ἀσκοῦσε ἐπιρροή, τὸ Δελφικὸ μαντεῖο στὸ συγγενικὸ τοῦ Πύου.

Σὲ ἄλλα μαντεία, ὅπως τῶν Δελφῶν καὶ τῆς Δωδώνης, ὁ χρησμός δινόνταν ἀ-

πὸ τοὺς ἱερεῖς, ἀφ' ἑρμήνευον στοὺς Δελφοὺς μὲν τοὺς ἀνθρωπιστικούς καὶ τὴς «ἐκστάσεις» τῆς Πυθίας μαντευομένης στὸ ἄδυτο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος, στὴ Δωδώνη δὲ τὸ θρόσσμα τῶν φύλλων τῆς βελανιδιάς ἢ τὸ πέταγμα τῶν περιστερῶν ἢ καὶ τὸν ἦχο τοῦ Δωδωναίου χάλκειου. Στὸ μαντεῖο τοῦ Πρώου ὑπηρετοῦσαν μόνον προφῆται καὶ μάντις. Τὰ χρῆσθεοτικά τους λόγια τὰ ἐρμήνευον οἱ ἱερεῖς καὶ ἀπέσθιναν σὲ πινακίδα τὴ χρῆσθε πρὸς ὅσους ἤθελαν νὰ μαντευθοῦν. Ὁ προφῆτης καὶ ὁ μάντις ἐμαντεύοντο μὲσθ στὸ προφητικὸ σπήλαιο, πίνοντας μὲ ἀπόκρυφθ μυσταγωγική τελετουργία νερὸ ἀπὸ τὸ ἁγιασμένο, ἀπὸ τὸ μαντικὸ τῆς πυγῆς. Ἡ διαδικασία τῆς χρῆσθεοσίας ἀκολουθοῦσε τὸ ἴδιο ἴσως τυπικὸ, πὸ ἴσως στὰ ἄλλα μαντεῖα. Ὅρα: ἐπισημοῦσαν νὰ συμβουλευθοῦν τὸ Θεὸ ἔπρεπε νὰ πᾶνε μὲ ἀγρότητα, σκέψθ, καὶ νὰ υποστηθοῦν σὲ καθαρὸ, σωματικὸ, καὶ ψυχικὸ, πραγματοποιοῦμενα μὲ νηστεία καὶ προσευχθ, ὅπως γινόταν στὰ μαντεῖα τοῦ Τρωφονίου στὴ Λειβαδιά καὶ στοὺς Δελφοὺς.

Κάτω ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος ὑπῆρχαν κτηριακὲς ἐγκαταστάσεις γιὰ τῆ διαμονθ τῶν θεωρῶν καὶ λουτρὰ γιὰ τῆν συμβολικθ καθαρσθ τους καὶ τῆν ὅλην προπαρασκευθ τῆς ἐπαφῆς μὲ τὸ Θεὸ. Ὁ Θεὸς μόνον στοὺς «καθαροὺς τῆ καρδιά» φανερώνεται καὶ καθαρὸι καὶ ἀγνοὶ ἔπρεπε νὰ εἶναι καὶ οἱ προφῆτες καὶ οἱ μαντευόμενοι, γιὰ νὰ εἶναι «δοῦτάτο καὶ θεοῦτάτο» τὸ μαντικὸ πνεῦμα.

Ἀρα τοῦτο γινόταν, τότε ὁ προφῆτης τοῦ Θεοῦ κλειστός στὸ μαντικὸ σπήλαιο καὶ κοινοῦντας μὲ μαντικὸ νερὸ ἐρχόταν «ἐνώπιος ἐνωπίω» σὲ ἐπαφθ μὲ τὸ Θεὸ, αἰσθανόμενος μὲ ἐκπλαμψθ τῆν παρουσία του, καὶ ἀκούγοντας τῆ θεία φωνῆ του. Ὅραμα καὶ λόγος γινόταν, τότε χρῆσθός, ἢ δουλή τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἦταν τοῦτο τὸ ἀντίδωρο, πὸ ἐπαίριε ὁ θεωρὸς ἀπὸ τῆν μαντικθ πινακίδα, ἀντιπροσφέροντας ὅ,τι πολῦτιμο ἔκρινε γιὰ τὸν καλὸ χρῆσθό.

Θ έ α τ ρ ο

Ἐμπρὸς ἀπὸ τῆ Ὄραδολικθ πλευρᾶ τοῦ ναοῦ τοῦ Ἀπόλλωνος ἀπλῶνεται μιὰ πλατεία. Ἀπὸ μιὰ ἐπιγραφθ πὸ ἀποτελεῖ λογοδοσία ἐνὸς ἀγωνοθέτη, πληροφροῦμεθα ὅτι ἐγένετο καὶ ἐπισκευθ τοῦ «Προσκηνίου». Ἔτσι ἤμποροῦμε νὰ συνάγωμε τὸ συμπέρασμα ὅτι στῆν πλατεία τοῦ ναοῦ θὰ ἦταν χρισμένο τὸ θέατρο, ὅπου κάθε πέντε χρόνια ἐτελοῦντο τὰ «Πιθία».

Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆν ὑπ' αριθ. 1625 ἐπιγραφθ τοῦ Σώματος τῶν Ἑλληνικῶν Ἐπιγραφῶν πὸ ἀναφέρεται στῆ δράσι ἐνὸς πλουρίου Ἀχραιφίου πολίτη, τοῦ Ἐπαμεινώνδα γιοῦ ἐνὸς Ἐπαμεινώνδα πληροφροῦμεθα ὅτι ὑπῆρχε θέατρο στὰ Τέμενος τοῦ ἱεροῦ, ὅπου ὁ ἀγωνοθέτης αὐτὸς «ἐγλύκιζεν» τοὺς θεωροὺς καὶ τοὺς προσελθόντας ἀπὸ τὴς πόλεις στοὺ ἀγῶνα τῶν Πιθίων.

Στὸν ἴδιο γῶρο ἐγίνονταν καὶ οἱ ἐπίσημες θυσίες τῶν ἀπεσταλμένων τῶν Βοιωτικῶν πόλεων καὶ τοῦ Κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν.

Κτήρια διαμονθς λειτουργῶν τοῦ ἱεροῦ καὶ ἐπισκεπῶν.—Δεξάμενθ, λουτρὰ.

Κάτω ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος σὲ ἄμεση γειτονιάσθ του καὶ σὲ διεύθυνσι πρὸς ΒΔ καὶ Δ ὑπάρχουν τὰ κατάλοιπα ἐνὸς συγκροτήματος κτηρίων. Ὡς ἐκ τῆς θέσεως των πρέπει νὰ συμπεράνωμε πῶς πρόκειται γιὰ κτήρια, εἰς τὰ ὅποια διέμεναν οἱ ἀρχοντες καὶ λειτουργοὶ τοῦ ἱεροῦ. ἴσως δὲ καὶ οἱ ἀντιπροσωποὶ τῶν Βοιωτικῶν πόλεων οἱ ὅποιοι προσήρχοντο γιὰ νὰ παρακολουθήσουν τὰ Πιθία ἢ νὰ προσφέρουν ἀμειρόματα στοῦ Ἀπόλλωνα. Ἀκόμα πρέπει νὰ δεγθοῦμε ὅτι

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ

στά κτήρια αυτά διαμένον οι τέλει προπαρσκευασμένοι παντευόμενοι, προσμι-
νοντες την άπάντησιν του Θεού και άκίρησιν διαί: αρχόντουσαν δια τήν ζήτησιν μιά
θεραπευτική συμβούλη, από τόν Θεόν.

Πό κάτω από τή κτήρια αυτά στά δάθος μιάς τακτικής συγκροτούμένης από
ένα θωμαίο πολιτισμικό τύπο είναι μιά μεγάλη, δεξιαμένη, νερού βαθεία, επιμή-
κης και ευρύχωρη, χωρισμένη σε έπτά διαμερίσματα επιχωρισμένα έσωτερικά
μέ είδικό κόνιασμα και καλή, έξωτερική, ισοδομική τοιχοδομία. Συνέχεια προς
τή δεξιαμένη και πάντα προς την κατωφέρεια, ήταν τή λουτρόα. Σήμερα σήμερα
ήμιας έσωτερική κτήρια μέ άριστη, πολυγωνική τοιχοδομία, την όποία διακρί-
πτει ένας μεγάλος αποχετευτικός άγωγός, πού διλλάνει προγενέστερη έγκατά-
στασι λουτρών στους αρχαίους χρόνους λειτουργίας του ιερού, και πού έχρησιμο-
ποιείτο για την αποχέτευσι των νερών των λουτρών.

Στή δεξιαμένη διαχετεύοντο τά νερά του προσφητικού Σπηλαίου και κατά κά-
ποιαν άποψη, ή για λειτουργία δευτέρου για περισσότερο κόσμο και μέ απλούστερη
διαδικασία μαντείου ή για προσφυγή, σε θεραπευτικά, όπως γινόνταν και στο Άμ-
φιαρείο.

Διοίκσι Κοινού, πόλεως Άκραφίας και Μαντείου

Από τό προελθόν από τις άναγκαφές επιγραφικές έλική πληροφορούμεθα ότι
τό μαντείο του Απόλλωνος αποτελούσε πνευματικό κέντρο προστατευόμενο από
τήν έμοσπονδία των Βοιωτικών πόλεων, τό Κοινό των Βοιωτών. Κατό τά τέλη
του 4ου αιώνος π.Χ., την έμοσπονδία αυτή συγκροτούσαν οι πόλεις Άκραφία,
Άνθηδών, Χαλκίς, Κορώνεια, Άλιάρτος, Λεβάδεια, Όρχομενός, Όρωπός, Πλα-
ταιά, Τανάγρα, Θήβαι, Θεσπία, Θισβή, Άργότερα προστέθησαν οι πόλεις
Ύγητος, Χαϊρώνεια, Κώπη.

Θεολατρικό κέντρο του Βοιωτικού Κοινού ήταν τό ιερό της Ύωνίας Άθηνάς
μεταξύ Άλακκίμων και Κορώνειας, εις αυτό δε έπελάθοντο και οι μεγάλοι ά-
γώνες κατά Παρθενώτια, προκηρυσσόμενοι από τό κοινό των Βοιωτών και προκηρυσ-
τοποιούμενοι κατά τή διαδικασία και τό πρότυπα των Πανελληνίων άγώνων.

Τό Βοιωτικό Κοινό διοικείτο από ένα συλλογικό όργανο, πού συνεκροτεί-
το από αντιπροσώπους των Βοιωτικών πόλεων, οι όποιοι έλέγοντο άρχοντες Βοιω-
τάρχη ή Άφεδριατεύοντες.

Τό συλλογικό αυτό όργανο έλέγετο συνέδριο και ήταν σώμα και βουλευόμενος
(έεδόξε τοίς άρχουσι και τοίς συνέδροις) και έκτελεστικό (οί άρχοντες και
οί συνέδροι είπαν) είχαν δε επικεφαλής τόν έπώνυμο άρχοντα και βοηθό του τό
γραμματέα.

Η κάθε μιά από τις Βοιωτικές πόλεις είχαν επίσης τόν ιδιον της έπώνυμο
άρχοντα, τό συνέδριο και τό γραμματέα του. Για συλλογική άρχή, είναι τό συνέ-
δριο, θά έλέγαμε τό δημοτικό ή κοινοτικό συμβούλιο, ευρύτερα δε βουλευόμενη και
αποφασίζουσα έξουσία τό δήμο, τό λαό.

Εις τήν πόλι των Άκραφίων αναφέρονται από τις επιγραφές οι έξης δημό-
σιες λειτουργίες:

α) Επικεφαλής στην ίεραρχία των άρχοντων ήταν ο άρχων ο έπώνυμοι
μνημονεύόμενος πρώτος στά ψήφισματα και της αποφάσεως του συνεδρίου και του
δήμου.

β) Μετά τόν έπώνυμο άρχοντα μνημονεύεται ένας νέος θεσμός, ο του Πολε-
μάρχου. Είναι μιά άρχή πού μόνον στην πόλι Άκραφία παρουσιάζεται και συγκρο-
τείται από τρία πρόσωπα, όπως αναφέρον οι επιγραφές. Οι άρμοδιότητες των

είναι ποικίλες, κυρίως όμως αντιπροσωπεύουν τήν έκτελεστική έξουσία και επι-
φορτίζονται μέ τήν έκτέλεσι των αποφάσεων των συνελεύσεων του λαού. Εισάγονται
στο πρωταίετο τους έπίσημους ξένους, διακοινωνούν εις τις ξένες πόλεις τις αποφά-
σεις των Άκραφίων, πληρώνουν τις έπιχειρημένες δαπάνες της πόλεως και απο-
στέλλουν τους λογαριασμούς εις τήν Κατόπτις.

γ) Ο Γραμματέας ή Γραμματίδων ήταν λειτουργός εκλεγόμενος συνήθως ά-
πό τους Πολεμάρχους, αλλά χρησιμοποιούμενος όχι κατ' αποκλειστικότητα από
αυτούς μόνον. Έξέτελει γενικά τά και σήμερα γνωστά καθήκοντα.

δ) Οι Κατόπτις. Οι λειτουργοί αυτοί είχαν τόν έλεγχο των δαπανών της
πόλεως και θά έλέγαμε πού, μαζί τους μέ τις σημερινές Υπηρεσίες των Έντελ-
λομένων Έξόδων του Γενικού Λογιστηρίου ή μέ τήν άρμοδιότητα του Έλεγκτικού
Συνεδρίου.

ε) Ο Ταμίης. Ο υπάλληλος αυτός είχε ρητή έντολή να κάνη τις δαπάνες
ένός στεφάνου, τόν όποιον ή πόλις άπέναυε σαν θραδαίο εις έναν άγωνοθέτη.

στ) Συνελεύσεις και συνέδρια. Όλες οι Βοιωτικές πόλεις έπομένως και ή
Άκραφία είχε δύο άρχές πού άσκούσαν τή νομοθετική έξουσία, τό συνέδριο ή μικρή
βουλή και τό δήμο (τήν έκκλησία του λαού).

Ειδικώτερα ως προς τό ιερό και τί μαντείο του Απόλλωνος πρέπει να γνω-
ρίζουμε τά έξης:

α' Τό ιερό έτέλει υπό τήν άνωτάτη και ευρύτερη προστασία και επιμέλεια
του κοινού των Βοιωτών. Ήταν ένα είδος μαντείου αποκλειστικής τοπικής άρμο-
διότητας.

β' Άνήκε στην πόλι Άκραφία, ή όποία είχε τήν άμεσώτερη φροντίδα για
όλα τά θέματα πού άφορούσαν τό ιερό.

γ' Κατευθύνοντο στην άποστολή του από τις έξης έσωτερικές του ιερού άρχές:

1) Από τους ιεράρχες. Αυτοί ήταν τρεις και είχαν άποστολή να διοικούν
τά πλούσια ιερά και να επαγρυπνούν τήν διατήρησι των άφειρωμάτων.

2) Από τόν προσφήτη, τό ιερό πρόσωπο πού θά ήρχετο σε έπαφή μέ τό
θεο και θά εξέφραζε επί του έρωτήματος, τή βουλή του θεού, τό λόγο, τό χρησιμό
δηλαδή ή τή θέσαστο βουλή του θεού.

3) Από τόν ιερέα του ιερού, ο όποιος ήταν ο θρησκευτικός λειτουργός και
προϊστάμενος του ιερού, και μέ τό όνομά του — ως έπωνύμιου — έσχετίζοντο
χρονολογίες ως προς γεγονότα και συμβάντα εις τό ιερό, ως προς τις θυσίες και
τους χρησιμούς, ως προς τους άγώνες.

4) Από τό μάντι πού ήταν ίσως τό ίδιο πρόσωπο μέ τόν προσφήτη, αλλά μέ
άλλη όνομασία, ή ήταν πρόσωπο πού μέ τό τίτλο του μάντι άνεκοίνωνε τους χρη-
σιμούς στους θεωρούς.

Σε πολλές επιγραφές αναφέρονται και οι δύο τίτλοι του προσφήτου και του
μάντη, για να δηλωθή ή διαφορά στην άποστολή τους.

5) Από τόν άγωνοθέτη. Η θητεία του άγωνοθέτη ήταν τετραετής και κατ'
έξαιρεσι μπορούσε να παραταθή για μεγαλύτερο διάστημα, όπως συνέδη μέ ένα
περίφημο πολίτη της Άκραφίας τόν Έπαμεινώνδα, πού ή άρχή του διήρκεσε
όλόκληρη έξαιτία. Οι άρμοδιότητες του άγωνοθέτη ήταν ποικίλες. Μαζί μέ τους
πολεμάρχους και συνέδρους της πόλεως Άκραφίας απήθυνε έπιστολές — προσ-
κλήσεις προς τις ξένες πολιτείες για να συμμετάσχουν στην τέλεσι των Πτωίων.
Προπαρσκευάζε και έπεμελείτο τήν έκτέλεσι της έπίσημης θυσίας ή όποία άπε-
τέλει τήν εισαγωγή στα Πτώια. Προπαρσκευάζε και έπεμελείτο τήν έκτέλεσι των
Πτωίων, και μαζί μέ τόν προσφήτη και τόν ιερέα του ιερού έρύθμιζε τήν διαί-
κησί του.

Το ιερό του Απόλλωνος Πτώου με δόγμα των Αμερικανών (Δελφική Αμερικανική) απειλούσαν ασυλίας, όπως και το μαντείο των Δελφών. Μια επιγραφή που εφρέθη στα θέματα του ιερού του Απόλλωνος, στην Πελοπόννησο, και ήταν χαραγμένη σε πλάκα που κατά τους βυζαντινούς χρόνους απέτρεπε το σέπασμα ενός πάσου για τους σημαντικές πληροφορίες για τη λειτουργία του μαντείου.

Η επιγραφή αναφέρει δόγμα — απόφασι της Δελφικής Αμερικανικής, που περιλαμβάνει τις εξής ρήσεις: α) Διακηρύττει την ασυλία του ιερού και του περιτο μαντείου χώρου β) καθιερώσει ασυλία και σε κάθε άλλη περιοχή που αποτελεί ιερό χώρο και παρουσία του Πτώου Απόλλωνος γ) δεν επιτρέπεται σε κανένα να διαπράξει αδικήματα σε βάρος της ιερότητας του ιερού. δ) Ο οδόντων καθίσταται υπόδικος των Αμερικανών και είναι δυνατόν να τιμωρηθῆ με χρηματική ποινή μέχρι 2.000 στατήρων (δηλαδή 4000 χρυσών ή αργυρών δραχμών). ε) Κύριοι του ιερού ορίζονται: «οι οικονομούντες τα κατά το ιερόν», δηλαδή και ο προφήτης και ιεραὺς του Απόλλωνος Πτώου και τῆ πόλις των Ακραϊφών και τὸ Κοινὸν των Βοιωτῶν και ὁ αγωνοθέτης των Πτώων. στ) Ἡ ἀσφάλεια του ιερού χώρου και τῆ ἐκχειρία των Πτώων ἀρχίζει ἀπὸ τῆς 15ης τοῦ μηνὸς Ἰπποδρομίου (15 Ἰουλ. — 15 Αὐγ.) κατὰ τὸ Βοιωτικὸ ἡμερολόγιον και τοῦ Ἀπὸλλοῦ κατὰ τὸ Δελφικόν. ζ) Παραγγέλλεται ὁ Πτωϊκὸς ὁ γυῖος τοῦ Πρωμοδοῦρου νὰ χαράξη τὸ ἀμερικανικὸ δόγμα σὲ στήλας τρεῖς και νὰ τίς τοποθετήσῃ σὲ τὸ ἱερό των Δελφῶν, σὲ τὸ ἱερό του Πτώου και στὴν Πυλαία (γεμερινὴ ἑδρα τῆς Δελφικῆς Αμερικανικῆς στὴν Ἀνθήλη των Θερμοπυλῶν), ἐξουσιοδοτούμενος συγγρόνως νὰ τοποθετήσῃ παρόμοιαι στήλας σὲ ἄλλα ἱερά, που ἤθελαν κριθῆ ἄριστα. Ἐδοῦ παρατηρεῖται: ὅτι ὁ Πτωϊκὸς εἶναι λειτουργὸς εἰδικῶν καθηκόντων και ἐπιφορτιζεται μὲ τὴν δημοσίευσιν τοῦ δόγματος, ἐνθὺ τὰ ἱερά Δελφῶν, Ἀνθῆλης, Πτώου κλπ. ἦσαν χωροὶ δημοσιότητος, ἢ ἑφημερίαι τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως θὰ ἐλέγαμε σήμερα. η) Τέλος οἱ ἱερομνήμονες των Δελφῶν παραγγέλλονται νὰ ἀνακοινώσουν τὸ ἀμερικανικὸ δόγμα εἰς τὰς πόλεις και τὰ ἔθνη γιὰ νὰ λάβουν γνώσιν τοῦ περιεχομένου του.

Τὸ μαντεῖο ὅπως φαίνεται θὰ ἐλειτούργη ἀποκλειστικὰ ὡς τοπικὸ τοῦ Κοινοῦ των Βοιωτῶν και τῆς Ακραϊφίας, ὅπως ἀποδύκνεται ἀπὸ τὸ πλῆθος των ἀφιερωμάτων και τὸ περιεχόμενον των ἐπιγραφῶν, ὅπως π.χ. οἱ ἐρωτήσεις των Βοιωτῶν: «Τί λώθον και ἀμεινον πράσσειεν οἱ Βοιωτοί;» ἢ «εἰ λώθον και ἀμεινον εἴη τοῖς Βοιωτοῖς».

Τὰ πτώια

Τὰ Πτώια ἦσαν ἀγωνίσματα πνευματικῶν ἐνδιαφέροντος που ἐτελοῦντο καθὲ πέντε χρόνια. Ἀπὸ μιᾶς ἐπιγραφῆς πληροφοροῦμεθα ὅτι κατὰ τὸν πρῶτον αἰῶνα π.Χ. ἐτελοῦντο τοὐλάχιστον τὰ ἀθλήματα των: Σαλπιστοῦ, Κήρυκος, Ραψωδοῦ, Ποιητοῦ ἐπῶν, Ἀθλητοῦ, Κιθαροδοῦ, ἢ Κιθαριστοῦ. Τὰ ἀγωνίσματα διεξήγοντο σὲ θέατρο που ἦταν κοντὰ σὲ τὸ ναὸν, ἴσως κατὰ τὴ Β. πλευρὰ του και σὲ μιὰ κυκλικὴ ὄρχηστρα, τῆς Θυμέλης, που περιβάλλετο ἀπὸ ξύλινα καθίσματα γιὰ τοὺς θεατὰς.

Των ἀγωνισμάτων προηγούμενοι: α) Ἡ κήρυξις τῆς ἐκχειρίας και τῆς ἀσφαλείας τῆς περιοχῆς τῆς Ακραϊφίας και τοῦ Πτώου, ὅπου θὰ ἐτελοῦντο οἱ ἀγωνεαι. Ἡ ἐκχειρία και τῆ ἀσφάλεια ἀρχίζαν ἀπὸ τῆς 30 Ἰουλίου (Ἰπποδρομίου μῆν τοῦ Βοιωτικοῦ ἡμερολογίου) σύμφωνα μὲ τὸ δόγμα των Αμερικανών και διαρκοῦσαν ἕνα μῆνα. Στὸ χρονικὸ αὐτὸ διάστημα σταματοῦσε κάθε πολεμικὴ και

ἐχθρική ἐνέργεια και ὁ τόπος εὐρισκτο σὲ κατάστασιν ἀναγκαστικῆς εἰρήνης.

β) Ἡ ἐπίσημη θυσία, εἰς τὴν ὅποιαν μετείχαν οἱ ἀντεταγμένοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Βοιωτικοῦ κοινοῦ και τῆς πόλεως Ακραϊφίας, οἱ λεγόμενοι θεωροί, και ἦσαν ἢ τελετὴ τῆς θυσίας ἀπὸ θεοῦ ἀρξαύται των ἀγῶνων.

Ἐν συνεχείᾳ ἐτελοῦντο σὲ θέατρο τὰ προκηρυχθέντα ἀγωνίσματα και ἀνεδεικνύοντο οἱ νικηταὶ οἱ ὁποῖοι και ἐδραζοῦντο μὲ στέφανον μίραστο στὴ Θυμέλη και γι' αὐτὸ τὸ ἀγῶνισμα λεγόταν στεφανίτης θυμεικὸς ἀγῶν (ἢ βακτρικὸ ἀγῶνισμα ἐπειδὴ γίνεταν στὴ βακτρικὴ σικηνί).

Τοῦς ἀγῶνας εὐρίσκει πῶς ἀκολουθοῦσαν εὐτυχίαι και ἐσραστατικὰς ἐκδηλώσεις πρωτόφρακτες ζωηρότητας και χαρὰς, μὲ χοροὺς ὅπως ὁ συρτός, που ἀπὸ τότε ἐφθασεν ὡς τὰ ἑκατὸν χρόνια, και μὲ ἄλλαις ἐκδηλώσεσι ὅπως δειπνα διανομὴ γλυκῶν, χρημάτων, ὄψεραγίων κ.λπ.

Τέλος τὰ ὀνόματα των νικητῶν ἐχαράσσοντο σὲ λίθιναι στήλαι οἱ ὁποῖαι και ἐστήθηοντο σὲ ἱερό.

Κατὰ τὴν αὐτοκρατορία τοῦ Καλλικρούλου (37 π.Χ.) γιὰ ἄγνωστὴ αἰτία εἶχαν διακοπὴ τὰ ἀγωνίσματα γιὰ μιὰ τριακονταετία.

Ὅταν ξανάρχισε ἡ λειτουργία τους μὲ κανόνισμο ἐνομο, τὰ Μεγάλα Πτώια και Κρισόρια, τὰ ἀγωνίσματα ἀνευρρώθησαν και ἀπέκτησαν μεγάλη λαμπρότητα. Αὐτὸ συνέβη, ὅταν ἀγωνοθέτης ἦταν ἕνας Ακραϊφίος πολίτης ὁ Ἐπαμεινώνας. Αὐτὸς μετὰ τὸ τέλος των ἀγῶνων προσέφερε γεύματα και δειπνα και πλούσιαι παροχαῖς στοὺς συνέδρους και θεωροὺς και κατοίκους τῆς πόλεως, σκορπώντας ἀπειδῶς χρῆμα ἀπὸ τῆς μεγάλης του παρακαταθήκη και ἔχοντας στήν ἐκδήλωσιν αὐτῆ ἐνάμιλλο τῆ σὺγγὸ του Νωτία.

Διακοπὴ λειτουργίας μαντείου και ἀγῶνων

Τὸ μαντεῖο λειτουργοῦσε ἀπὸ πανάρχαια χρόνια και ὑποδοῦν νὰ εἰπῆ κανένας ἀπὸ ἐκεῖνα τῆς ἐγκαταστάσεως τῆς Απολλωνίου κληρείας στοὺς Δελφοὺς και τὴν Βοιωτία. Ἐθεωρεῖτο «ἀψευδὸς», δηλαδή ὀλάθητο και διότι ἐδωκε και χρησὶμὸ σὲ ξένη γλῶσσα, ἢ Βοιωτία, στὴν ὅποιαν ἀνήκει, λεγόμενα και πολύφωνος και γι' αὐτὸ τὸ λόγο. Μία διακοπὴ λειτουργίας τοῦ μαντείου ἔγινε γιὰ διάστημα εἰκοσι πέντε χρόνων, και συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν καταστροφὴ των Θηβῶν ἀπὸ τὸν Μ. Ἀλέξανδρο (336 π. Χ.) ἔως τὴν ἀνοικοδόμησιν του ἀπὸ τὸν Κάσσανδρο (310 π. Χ.).

Ἡ πόλις Ακραϊφία μὲ τὸ μαντεῖον και τὰ Πτώια εἶχαν ἕκτοτε ἀποδοῦ σημαντικὴ και μάλιστα στοὺς χρόνους τοὺς περὶ τὸ 196 π. Χ. ὅταν ἀρχίζει νὰ σημειώνεται ἡ προοδευτικὴ ὑποδούλωσις τῆς Ἑλλάδος στοὺς Ρωμαίους. Τὸ χρόνο 171 π. Χ. ἦταν ἀνεξάρτητη πολιτεία.

Ἄμα ὀλοκληρώθηκε ἡ κατάληψις τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους (146 π. Χ.) ἀρχίζει νὰ σημειώνη κἀμψι και ἡ δραστηριότης των μαντείων. Μόνον τὸ Ρωμαῖο στρατηγὸς Σύλλα ἐπέσπε μαντευόμενον σὲ Τροφῶνια. Ὁ Στράβων (67 π. Χ.—1 π.Χ.) σημειώνει τὸ τέλος των μαντείων μὲ τοῦτα τὰ λόγια: «ἐκλείοντο και τὸ μαντεῖον τὸ ἐν Δωδώνη καθάπερ και τὰ ἄλλα. Μαντικὸς αὐθῆς (ἐχρησίσαι) κατέλαθε τὰς μαντικὰς χώρας λέγει ὁ Πλούταρχος μὲ μόνον ἐξαιρεσι τῆς Λαιψαδίας, ὅπου τὸ Τροφῶνιο: «των δ' ἄλλων τὰ μὲν σιγή, τὰ δὲ παντελῆς ἐργασίαι κατέστη». Τὸ 177 π. Χ. ἐδόθησαν οὐαι οἱ μαντικὰς φωνῆς και ὁ Μέγας Πάν των ἀρχαίων εἰδώλων τῆς προχριστιανικῆς κληρείας και των μαντικῶν ἐνδείξεων «επιβλήθη». Ἀλλὰ ἐλάμψεν ὁ Χριστιανισμὸς και ἐδωκε νὰς φῶς, τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν και ἄλλαι ἀρχαῖαι ζωῆς στὸ ἀνθρώπινο, ἐκείνας τῆς ἀγάπης και τῆς εἰρήνης, τῆς δικαιοσύνης και τῆς ἀληθείας.

Μαζὺ μὲ τὴν στήλῃ τοῦ μαντείου τῆ 177 μ. Χ. διακόπηται καὶ οἱ ἀγῶνες «Πτώια».

Εὐρήματα

Ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ἀπόλλωνος προήλθαν: α) πολλὰ γλυπτὰ ἰδίως ἀγάλματα κούρων κατὰ τὸ πλεῖστον σὲ φυσικὸ μέγεθος καὶ σπάνια σὲ μικρότερο τοῦ φυσικοῦ, ποὺ ὅλα παρίσταναν τὸν Ἀπόλλωνα. Σχεδὸν τὸ σύνολον τῶν εὐρημάτων αὐτῶν μὲ τὴν ὀνομασία ἀρχαϊκῶν κούρων ἀναφέρεται στοὺς μέγρι το 550 π. Χ. χρόνους.

Σημειώνουμε πῶς δύο ἀπὸ τὰ ἀφιερῶματα, ποὺ εἶχαν προσφερθῆ στὸν Ἀπόλλωνα ἦσαν προσφορὰς τὸ ἓνα τοῦ Ἀλκιμαίωνος Ἀλκιμακωνίδου καὶ τὸ ἄλλο τοῦ Πεισιστρατίδου Ἴππαρχου.

β) Πολλὰ ἀγάλματα ἀπὸ πηλῶ, καὶ μπρούτζο (ἓνα τοῦ 5ου αἰῶνος) καὶ πολλές ἐπιγραφές, ποὺ οἱ περισσότερὲς ἀναφέρονται στὸν 4ον αἰῶνα π. Χ.

Ἀπὸ τὰ μπρούτζινα ἀφιερῶματα τὰ περισσότερα εἰκονίζουσι Ἀπόλλωνα, εἶναι ὅμως καὶ ἄλλα ἀντικείμενα ἀπὸ μπρούτζο, ὅπως δακτύλιοι, ἀγκυράς, φύλλα δάφνης κ.λ.π.

Στὸ μουσεῖο τῶν Θηρῶν, ἐκτίθενται σὲ μεγάλη κίθουσα τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν.

Ἀφιερῶματα:

Ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα τῶν ἀφιερῶμάτων τόσο στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ὅσο καὶ στὸ ἱερὸ τοῦ Πτώια ἦσαν οἱ τρίποδες. Οἱ τρίποδες ἐτοποθετοῦντο ἐπὶ εἰδικῶν βάσεων, ἦσαν γάλκιννοι, καὶ ἐκαλυπταν δίκην κιονοκράνου μὲ μαρμάρινη θωρηκὴ ἢ ἰωνικὴ στήλη, ἢ ὁποῖα ἔφερε πάνω ἀπὸ τὸ κιονόκρανὸ τῆς ἓνα μεταλλικὸ λέδνη καὶ ἢ ὁποῖα ἐστηρίζετο σὲ κυκλικὸ ἢ τετραγωνικὸ στήλοδάτη, μὲ χρι τοῦ ὁποῖου ἔφταναν τὰ σκέλη τῶν τριπόδων.

Ἡ μαρμάρινη στήλη ἀπετέλει τὸ ὑποστήριγμα τοῦ μεταλλικοῦ τρίποδος καὶ εἶχε ἓνα ὕψος περίπου 1,65 μ. Τὸ ὅλο ὕψος ὅμως τοῦ ἀφιερῶματος δηλαδὴ γ, στήλη, ὁ λέδνη καὶ ὁ μεταλλικὸς τρίποδος ἔφτανε ἐνίοτε τὰ 2,5 μ.

Οἱ τρίποδες ἀφιερῶνοντο ἀπὸ τὸ κοινὸ τῶν Βοιωτῶν, ἢ ἀπὸ πόλεις τοῦ Βοιωτικοῦ Κοινοῦ, ἢ ἀπὸ ἀρχοντας πόλεων ἢ ἀπὸ πρόσωπα, ποὺ ἐτύγγαζον καλῆς καὶ ἀγαθῆς μαντείας. Νά, τρεῖς ἐπιγραφές τριπόδων τῆ ἔλαγαν: 1) «Τῷ Ἀπόλλωνι, τὸν τρίποδα ἀνέθειαν οἱ Βοιωτοί, μαντευομένων τῷ Θεῷ καὶ ἀποδόντες τὴν ἀγαθὴν μαντείαν».

2) «Βοιωτοὶ τὸν τρίποδα ἀνέθηκαν τῇ χαρίττει κατὰ τὴν μαντείαν τῷ Ἀπόλλωνι».

3) «Πτώια, χρυσὸ (κόμμα), μαντήϊε, (σ) (ο) (ι) (τ) ὅτ' Ἀπόλλων στήσαν Παστρο (σ) τοῦ υἱὸς Ἀρίστου εἰκόνα ἑαυτοῦ Ἄλλὰ σὺ δεξάμενος τὰ μοὶ ἔννοχος αὐτὰ ὑπέσχεο Φωγῆν φθειγῆμενος πρὸς ἐμὴν ὅπα προσελάσας τε Ἄψευδῆ μὲν ἐμοὶ τε καὶ ἡμετέροις προγόνοισιν φήμην τὴν ἀγαθὴν ἀντιδίδου τελέας».

Κατὰ τὸ πλεῖστον τὰ ἀφιερῶματα τῶν τριπόδων εἶχαν χαρακτῆρα δημόσιο ἢ πολιτικὸ καὶ ἢ ἀφιέρωσι τους στὸ Θεὸ ἦταν θεοσκευτικὸ ἔθιμο.

Στὸ ἱερὸ τῆς Προναίας Ἀθηνᾶς δὲν προσεφέροντο τρίποδες. Ἡ θεὰ ἐδέχετο ἀφιερῶματα ἀπὸ πηλῶ ἢ μπρούτζο καὶ μεταξὺ αὐτῶν ἤμποροῦμε νὰ ἀναφέρωμε ἀγάλμα τῆς προσφερθῆν ἀπὸ τοὺς Ἀλκιμακωνίδας. Ἐπίσης στὸ ναὸ τῆς Δημητρίας τοῦ Ἡρώου οἱ προσφορὰς ἦσαν δάξια καὶ κατασκευῆς ἀπὸ πηλῶ.

Ἐπιγραφές

Πολλές εἶναι οἱ ἐπιγραφές ποὺ προήλθαν ἀπὸ τὴν ἀνασκαφῆς. Παραθέτομα ἐδῶ μερικὰς ποὺ ἔχουν ἐνδιαφέρον, καὶ ἀρχίζω ἀπὸ δύο ἐπιγραφές ποὺ ἀναφέρονται σὲ δίκας δικαιοσύνης.

1—2 Οἱ Ἀκραίφιοι ἔχοντας διαφορὰς πρὸς τοὺς γείτονας τῶν τῶν Βοιωτικῶν πόλεων ἔκαμναν γραπτὴ συμφωνία μαζί τους νὰ ἐπιλύσουσι εἰς διαφορὰς τῶν μὲ συγκρότησι δικαστηρίου (μετρηρίου) ἀπὸ Λαρισσαίων οἱ ὁποῖοι ἔθεωροῦντο συγγενεῖς τῶν Βοιωτῶν.

Ἔστειλαν λοιπὸν πρεσβευτὴ καὶ δικασταγωγὸ στὴ Λαρισα γιὰ νὰ ζητήσῃ τὴ συγκρότησι τοῦ δικαστηρίου καὶ ὁδηγήσῃ τοὺς δικαστὰς στὸν τόπον, ὅπου ἦταν τὰ ἀντικείμενα τῆς δίκης.

Ἐπειδὴ οἱ δικαστὰι εἶχαν ἐκτελέσει ἀνεπίληπτο τὸ ἔργο τους καὶ διακρίθησαν ὡς ἀγαθοὶ καὶ πιστοὶ καὶ δίκαιοι, ὁ δῆμος τῶν Ἀκραίων ἀποφασίζει νὰ περιβάλλῃ μὲ τιμὲς καὶ χάριτες καὶ τὸν δῆμο τῶν Λαρισσαίων καὶ τοὺς δικαστὰς καὶ τὸ γραμματεῖα τοῦ δικαστηρίου.

Καὶ τὸν μὲν δῆμο Λαρίσης νὰ τιμήσῃ μὲ γάλκινον εἰκόνα καὶ χρυσὸ στέφανο, τοὺς δικαστὰς μὲ χρυσὸ στέφανο καὶ τετράπηγγο γάλκινον ἀνδριάντα γιὰ τὸν καθένα τους, τὸν δὲ γραμματεῖα μὲ χρυσὸ στέφανο ἀναγνωρίζει τοὺς δικαστὰς καὶ τὸν γραμματεῖα ὡς εὐεργέτας τῆς πόλεως τῶν Ἀκραίων καὶ παρέχει εἰς αὐτοὺς προξενία εἰς τὸ διηγετικὸ καὶ κάθε ἄλλη τίμημα παροχὴ ποὺ γίνεται στοὺς προξένους. Τέλος ἀποφασίζει τὸ ψήφισμα ν' ἀναγραφῆ σὲ λίθινη στήλη καὶ νὰ στηθῆ στὸ πέριος τοῦ Πτώια Ἀπόλλωνος, ἀντίγραφο δὲ τοῦ ψήφισματος νὰ σταλῆ μὲ ἐπιστολὴ τῶν πολεμάρχων στὴν πόλι τῶν Λαρισσαίων γιὰ νὰ τὸ στήσουσι σὲ ἐπιφανῆς μέρος, ὅστε νὰ λάβουσι γνῶσι οἱ Λαρισσαῖοι καὶ νὰ ξέρουσι πῶς τιμῶνται ἐπαξίως ἀπὸ τοὺς Ἀκραίφιοι οἱ εὐεργέται τῶν καὶ γιὰ νὰ προκληθῇ ἡ ἀμίλλα γιὰ πράξεις καλοκαγαθίας.

Ἡ ἐπιγραφὴς αὐτὴς γραμμένε ἀπὸ πάνω σὲ ἡμικυλινδρική μαρμάρινη μεραδῶσαις κολῶνας, ὕψους περίπου 0,90 καὶ ἐσωτερ. διαμέτρου 1μ. ἐρέθησαν ἢ μία κάτω ἀπὸ τὸ ναὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, στὴν ἐπιφάνεια τοῦ λέδου, ἢ ἄλλη κοντὰ στὴν ταράτσα τοῦ ναοῦ κατὰ τὸ 1885 (Ἰανουάριος καὶ Ἰούλιος).

3—Ἐπίσης ἐνδιαφέροντα εἶναι: μία ἐπιγραφὴ ἢ ὁποῖα ἀφορᾷ σὲ παροχὴ μεγάλων τιμῶν πρὸς ἓνα πολίτη τῆς πόλεως Ἀκραίων τὸν Ἐπαμεινώνδα γυνὸ ἐνὸς Ἐπαμεινώνδα.

Τὸ Κοινὸ τῶν Πανελλήνων συνελθὸν στὸ Ἄργος προκειμένου νὰ ἀποστείλῃ πρεσβεῖα στὸν αὐτοκράτορα τῆς Ρώμης, τὸ νέο Αὐγούστο τὸν Γερμανικὸ (ὀνομαζομένου γυνὸ τοῦ αὐτοκράτορος Τιβερίου) ἐζήτησε καὶ ἀπὸ τὸ Κοινὸ τῶν Βοιωτῶν νὰ σταλῇ ἀντιπρόσωπό του νὰ μετάσχη στὴν πρεσβεῖα. Ἐπειδὴ δὲ κανεὶς δὲν ἐδέχετο ἀπὸ τὴς ἄλλης καὶ μεγάλης Βοιωτικῆς πόλεις προσεφέρθη, ὁ Ἐπαμεινώνδας νὰ μετάσχη τῆς ἀποστολῆς τῆς πρεσβεῖας, ὑπὲρ τοῦ Βοιωτικοῦ ἔθνους, ὅστε νὰ μὴ μείνῃ αὐτὸ ἔξω ἀπὸ τὴν ἀποστολὴ τῶν Πανελλήνων.

Ἡ ἀποστολὴ αὐτὴ εἶχε σκοπὸ νὰ δοθῇ στὸ νέο αὐτοκράτορα ὁ ὅρκος πίσσεως τῶν ὑπὸ τὸ κράτος του τελούντων Ἑλλήνων.

Ὁ Ἐπαμεινώνδας λοιπὸν αὐτὸς μετέσχε τῆς ἀποστολῆς μὲ ἰδικὰς του δαπάνες καὶ ἐξέτελεσε ἔργο ἔθνικῆς ἀξίας, μεγαλοφυχίας καὶ μεγαλοπροσόντης, ἔργο ἀρετῆς καὶ εὐνοίας πρὸς τὸ ἔθνος του.

Γιαυτὸ τὸ λόγο τὸ συνέδριο τῶν Πανελλήνων στὸ Ἄργος ἀποφασίσει νὰ τὸν περιβάλλῃ μὲ τιμῆς, νὰ τὸν στεφανώσῃ μὲ χρυσὸ στέφανο καὶ εἰκόνα γραπτὴ (ζωγραφικὴ) καὶ νὰ κοινοποιήσῃ τὸ ψήφισμά του μὲ συγκαταθήριο γράμμα πρὸς

τήν πόλι των Ἀκραυίων, εἰς τὴν ὁποία καὶ ἀπέστειλε ἀντιγραφοῦ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ αὐτοκράτορος Γερμανικοῦ. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ἐκφράζονται καὶ εὐχαριστίαι τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς τοὺς Πανελλήνους διὰ τὰς ἐκδηλώσεις προθυμίας καὶ εὐσεβείας καὶ διὰ τὰς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας του θυσιᾶς καὶ ἐορτᾶς καὶ τιμᾶς, ἀφ' ἑτέρου δὲ σημειώνονται τὰ ὀνόματα τῶν πρεσβυτέρων, μετὰ τῶν ὁποίων περιλαμβάνεται καὶ τὸ τοῦ Ἑπαμεινώνδα.

Ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ περιλαμβάνει ἐπὶ πλέον:

α) Ἀναλόγου περιεχομένου ψήφισμα τοῦ Κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν, μετὰ τὸ ὁποῖο τιμᾶται ὁ Ἑπαμεινώνδας διὰ τῆς καταθέσεως εἰς τὸ ἱερό τῆς Ἴτωνίας Ἀθηνᾶς γραπτῆς εἰκόνης μετὰ σὲ ἐπίχρυσον ὄπλο.

β) Ἰδιαιτέρο ψήφισμα τῆς πόλεως τῶν Θηβαίων μετὰ περιεχόμενο ἴδιο μετὰ τοῦ ψηφίσματος τοῦ κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν καὶ ἕτερα ψηφίσματα Βοιωτικῶν πόλεων.

Ἡ ἐπιγραφή αὐτὴ εὐρέθη τὸ πρῶτον ἀπὸ τῶν Leake χαραγμένη σὲ μάρμαρον ἐνταχισμένον στήν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου στήν Καρδίτσα, ἀλλὰ ἐδημοσιεύθη γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν H. N. Ulrich.

Ἐκτενέστερα ἤμως ἐμελετήθη καὶ ἐδημοσιεύθη ἀπὸ τὸν M. Holleaux

4) Γιὰ τὸ λαμπρὸ αὐτὸ πολίτη τῆς Ἀκραυίας τὸν Ἑπαμεινώνδα καὶ γιὰ τὸ πολύμορφον ἐκπολιτιστικὸ καὶ τοπικὰ εὐεργετικὸν τὸν ἔργον, ὅπως ἐπίσης καὶ γιὰ τὴν τιμὴν, πού τοῦ ἀπένευμε ἡ εὐγνωμονοῦσα πατρίδα του, μιᾶς μὲν ἄλλῃ ἐκτενέστερῃ ἐπιγραφῇ, πού εὐρέθηκε ἐπίσης στήν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τὴν ὁποία πρῶτος ἀνεκάλυψε ὁ ἀγγλὸς περιηγητὴς Leake κατὰ τὴν περιήγησίν του στήν Κωπαίδαν καὶ τὴ Βοιωτία

Ἀπὸ τὴν ἐπιγραφήν αὐτὴν καταχωρημένην, σὲ σῶμα τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιγραφῶν μετὰ ἀριθ. 1625 μαθαίνουμε τὴν πλῆρησιν ὄρασιν τοῦ Ἀκραυίου αὐτοῦ πολίτη. Μερικὰ χαρακτηριστικὰ στοιχεῖα τῆς πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὸ ἔθνος προσφορᾶς του εἶναι τὰ ἑξῆς:

α) Μετὰ δαπάνην πού ὑπερέβη τὴν 6.000 δηναρίων ἐπέτυχεν νὰ προστατεύσῃ τὴν κατὰ τὴν Κωπαίδαν καλλιέργησιν περιουσίαν τῶν Ἀκραυίων διὰ τῆς κατασκευῆς ἀναχωμάτων ἀντιπλημμυρικῶν εἰς ἓνα μῆκος 12 σταδίων.

β) Μετὰ ἀτομικὴν του δαπάνην καὶ χάριν τοῦ Κοινοῦ τῶν Βοιωτῶν ἐδέχθη νὰ μετᾶσθαι πρεσβείας τῶν Πανελλήνων πού μετέβαινε στὴ Ρώμην γιὰ νὰ δώσῃ ἔρκον πίστεως στὸν νέον αὐτοκράτορα, τὸ γιὸς τοῦ Τιβερίου τὸν Γερμανικόν.

γ) Μετὰ τὴν ἀπὸ ἄγνωστη αἰτία διακοπὴν ἐπὶ τριᾶκοντα χρόνισιν τοῦ ἀγῶνος τῶν Πτωίων, ἐδέχθη πρόθυμα ν' ἀνανεώσῃ καὶ ἀναμορφώσῃ τὸ ἀρχαῖον ἀγώνισμα μετὰ τὸ ὄνομα τῶν «Μεγάλων Πτωίων καὶ Καισαρίων» ἐπιτελῶν τὰς θυσιᾶς καὶ τὰ τοῦ θεοῦ μαντεῖα καὶ ἀεστίων ἀργοντας καὶ συνέδρους κατ' ἔτος πεντάκις μεγαλομερεῖς δεῖπνοις καὶ τὴν πόλιν ἀριστίζειν ἐπὶ πενταετίαν. Ἀναλογίεται κανένας τὴν ἔκτασιν τῶν δαπανῶν τὴν ὁποίαν ἀπειδώσαντα ἐπραγματοποίησε ὁ ἐκλεκτός αὐτὸς πολίτης ἀπὸ ἀγάπην πρὸς τὴν πατρίδα του.

δ) Ἀλλὰ τὸ κορυφωμα τῆς σπατάλης πρὸς τὸ σκοπὸ τῆς φιλοφρονείας καὶ εὐωχίας καὶ χαρᾶς τὸ προσέφερε τὸν ἕκτον χρόνον τῆς ἀγωνοδοσίας του.

Τότε ἀφοῦ ἐξετέλεσε θεοσεβῶς τὰς τε πατρίους πομπὰς καὶ τὴν τῶν σωρῶν ὄρχησιν καὶ ἀφοῦ ἐθυσίασε ταῦρον στοὺς θεοὺς καὶ τὸν αὐτοκράτορα προσέφερε αὐτὸς μὲν στοὺς ἀνδρες καὶ τὰ παιδιὰ τῶν πολεμιστῶν ἀπὸ ἓνα κοφίνον σιτάρι καὶ ἓνα λαγῆν κραισί, κρέατα, δεῖπνον καὶ γλυκιά. Ἡ δὲ γυναῖκα του Νωρία προσέφερε γούματα στοὺς δούλους καὶ τὴν γυναῖκα τῶν πολεμιστῶν καὶ οἱ παρθένας καὶ δούλες.

Ἀλλὰ ἡ ἔκτασι τῶν περιποιήσεων περιέλαβε καὶ τοὺς σκηνίτας καὶ δούλους μετὰ τὴν παρουσίαν τους κοσμοῦσαν τὴν ἐορτήν. Σὲ ἕλους τοὺς θεωροῦς καὶ τοὺς

προσελθόντες στο θέατρο προσέφερε γλυκά, και περιποιήσεις που έγιναν ξεκινώντας από τις πέριξ πόλεις. Μετά το πάνθημα δαίavno έμοίρασε στους συνδικατημένους χρήματα και κρασί και ύψοςάγια.

ε) Όταν δὲ μετὰ τῆ λήξε τῆς ἐορτῆς κατέβηκεν στήν πόλι καί τὸν προακάντη σὲ τὸ λαὸς γιά νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ, ὠλοκλήρωσε τὴν προσφορά του μὲ θυσιᾶς πρὸς Δία τὸ Μέγιστο καί μὲ ἡρωϊκὸ τραπέζωμα ὄλων ὄσων ἐπέστη νὰ τὸν συγκαρσῶν.

στ) Γιά ὅλα ὄσα χάριν τοῦ Δῆμου ὁ Ἐπαμεινώνδας ἔκαμε καί ὄσα γενικώτερα χάριν τοῦ Ἔθνους τῶν Βοιωτῶν, γιά τὴν ἐκπενή, τὸν εὐνοια καί μεγαλοθυγία οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως καί οἱ συνέδροι καί ὁ δήμος Ἀκραξιῶν ἀπεράσισαν νὰ τὸν στεφανώσων μὲ χρυσὸ στεφάνι, νὰ τοῦ στήσων «εἰκόνα τελεία καί ἀγαθὴ» πού νὰ γίνῃ παράδειγμα στοὺς μέλλοντας ἀγωνοθέτας, νὰ προσδρεύῃ στοὺς ἀγῶνας, νὰ στήσων δύο ἀνδριάντας ἢ ἀγάλματά του, ἓνα στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Πτωίου καί ἓνα στήν ἀγορὰ τῆς πόλεως, καί εἰκόνας τοῦ Ἰθίου ἐπιγρῶσες μὲ τὴν ἐπιγραφή: «Ὁ δήμος καί ἡ βουλὴ τὸν Ἐπαμεινώνδα Ἐπαμεινώνδου ἄριστα πολιτευσάμενον ἐτίμησαν καί τέλος ν' ἀναγράψῃ τὸ ψήφισμα εἰς τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος Πτωίου καί εἰς τὴν ἀγορὰ τῆς πόλεως».

Μὲ τέτοιον τιμητικὸ ἐπιγραφικὸ ἱστορήμα ἐτίμηθη, ὁ ἄλλος αὐτὸς τύπος Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ὁ Ἀκραξιῶν Ἐπαμεινώνδας.

δ— Εἰς τὸν ἀριστέρῳ τοίχῳ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καί κοντὰ στὸ μίσημο πού ἀναγράφει τὴν ἐπιγραφή τοῦ Γάϊου, (προβλεπται: περὶ ψήφισματος γιά τὸ ὄποιο ἢ πόλις τῶν Ἀκραξιῶν παρέχει προσενία εἰς τὸν ρωμαῖο πολίτη Γάϊον τοπικὸ αὐεργέτη τῆς πόλεως), ἦταν ἐνταχιζομένη, μὲ ἐνεπίγραφη στήλη ὕψους 1,30 καί πλάτους 0,54. Ἡ στήλη αὐτὴ ἔχει ἐξέχουσα σημασία γιά τὴν ἀναγράφει τὸ λόγο πού ἐξεφώνησε στήν Κόρινθο τὸ 67 μ.Χ. κατὰ τὴν τέλεσι τῶν Ἰσθμίων ὁ ρωμαῖος αὐτοκράτωρ Νέρων.

Μὲ τὸ λόγο του αὐτὸ παρεχώρησε ἐλευθερία στοὺς Ἕλληνας καί «ἀνεισφορία», ἀπαλλαγὴ δηλαδὴ ἀπὸ πολεμικὴς καί ἄλλες εἰσφορές. Ἡ γαλαντομία αὐτῆ τοῦ πυρπολητῆ τῆς Ρώμης, γίνεται ἀπὸ εὐνοια καί γιά ἀμοιβή, πρὸς τοὺς θεοὺς τῶν Ἑλλήνων πού προνοοῦν γι' αὐτόν.

Ἄλλὰ ἡ στήλη αὐτὴ ἔχει καί ἄλλο ἐνδιαφέρον, γιάτὶ μᾶς παρουσιάζει τὸ ὄψος τῶν περιποιήσεων καί κολακείας, εἰς τὸ ὄποιον ἀνέβασε τὸ Νέρωννα ὁ ἀπ' αὐτόν ὀνομασθεῖς Ἰσθμῖος ἀρχιερεὺς τῶν Καισάρων καί τοῦ Νέρωνος Ἐπαμεινώνδας ὁ γυιὸς τοῦ Ἐπαμεινώνδου ὁ Ἀκραξιεύς. Μέγιστος αὐτοκράτωρ, καί Ἥλιος τῶν Ἑλλήνων καί Ἐλευθέριος Ζεὺς καί Σωτήριος Ζεὺς προσεπικαλεῖται ὁ Νέρων στὸ ψήφισμα τῆς πόλεως τῶν Ἀκραξιῶν, τὸ ὄποιον ἐνέπνευσεν ὁ μέγας καί πολὺς πολίτης τῆς πόλεως Ἐπαμεινώνδας. Ἀπὸ τὸ ψήφισμα αὐτὸ βλέπομα ὅτι πρὸς τὸν Νέρωνα, ὡς σωτήρα Δία, καθιερώνεται βυμῶς μὲ τὸν τίτλον «Δι' Ἐλευθερίῳ» καί ἀποφασίζετα: ἀνδρῶσις ἀγαλμάτων τοῦ Νέρωνος καί τῆς συζύγου του Μεσσαλίνας εἰς τὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐπὶ πλέον δὲ ἡ ἀναγραφή τοῦ ψήφισματος σὲ δύο στήλες τῆς μιᾶς στὸ ἱερὸ τοῦ Ἀπόλλωνος καί τῆς ἄλλης στήν Ἀγορὰ τῆς πόλεως κοντὰ στὸ ὄψος τοῦ Διὸς Σωτήρος.

Τὴν ἐπιγραφή ἀνεῦρε ὁ M. Holleaux καί εὐρίσκαται σήμερα στὸ μουσεῖο τῶν Θηδῶν. Λόγω τῆς ἰδιαιτέρας σημασίας της τὴν παραθέτομα στὸ πρωτότυπὸ της.

Αὐτοκράτωρ Καίσαρ λέγει: «Τῆς εἰς με εὐνοίας τε καί εὐσεβείας ἀ(μ)είψασθαι θέλων τὴν εὐγενεστάτην Ἑλλάδα, κελεύω πλείστους καθ' ὃ (σ) ο (ν) ἐνδέχεται ἐκ ταύτης τῆς ἐπαρχείας παρῖνε εἰς Κόρινθον τῆ πρὸ τεσσάρων καλανθῶν δεκεμβρίων».

Συναλθόντων τῶν ὄγλιων ἐν ἐκκλησία προσεφώνησεν τὰ ὀπογεγραμμένα.

«Ἀπροσδόκητον ὄμειν, ἄνδρες Ἑλληνας, δωρεάν, εἰ καί μηδὲν παρὰ τῆς

Εκκλησία που ήταν μέσα στα παλιρά εδάφη και περιέφερε το μοναστήρι στη νέα θέση που υπήρχε η Παναγία με την εικόνα της. Το ίδιο φυσικά είχε ως αποτέλεσμα να κτισθεί ευρύτερα και πανηγυρικότερα η Παναγία, η οποία με τον τρόπο που φανερώθηκε, πήρε και τον τίτλο της Φανερωμένης. Η εικόνα της φάνηκε να ήταν παλιρά κτισμένη από κρηνοστάσια, και η ανεύρεση της θυμίζει τα ούρανοκαθέματα ξόανα των αρχαίων Θεών.

Η μετακίνηση λοιπόν της εικόνας της Θεοτόκου και της Μονής από το μοναστήρι στο σημερινό χώρο και ο θρόνος της προικίστηκε της εικόνας, συναδέθησαν με την ονομασία της Μονής σε Παλαγία (Παλαιά Παναγία) και Πελαγία.

Η Μονή είχε την τύχη να απαρτίσει κάποτε ηγούμενό της ενανδρινίτη αρχιμανδρίτη τον Αδερνίο Καρούδη. Ο ιερωμένος αυτός, που εγκατεστάθη στη Μονή στις 20 Ιουλίου του 1868, διετέλεσε ηγούμενός της από τις 24 Αυγούστου 1872 έως τις 3 Ιανουαρίου 1913 όποτε απέδημησε προς τον Κύριο.

Στην ηγουμενία του έγιναν σημαντικά έργα στη μονή, ίσως γενική αναμόρφωση της, αποκατάσταση της εκκλησίας και τα κελιά της και κατασκευή μιας μαρμαρίνης βρύσης, που δίνει άφθονο καθαρό και όμορφο νερό στον προσκυνητή. Όλα αυτά μαζί με τα λείψανα της βρύσης και η προσοχή του μακαρίου ηγουμένου, που είναι σημειωτή με ανεπίγραφο μαρμαρίνο βύθρο, κοντά στο ιερό της εκκλησίας και κατά την νότια πλευρά του.

Στην αλληλία του μοναστηριού υπάρχει επίσης ένα πηγάδι που άριστα μπορεί να νερό του να χρησιμοποιηθεί για κάθε λάτρη.

Ακόμα σημειώνουμε πως νερό υπάρχει και εκρέει από μια άλλη πηγή, που απέχει περί τα 500 μέτρα από τη μονή. Είναι στα νότια της και κάτω από το βράχο της κορυφής Πελαγίας.

Η επίσκεψή της μονής πραγματοποιείται από την Καρδίτσα και από τον ίδιο δρόμο που οδηγεί στο μοναστήρι του Απολλωνίου. Απέχει από την Καρδίτσα μία ώρα και είκοσι λεπτά (άνεση πορεία) είκοσι δέ λεπτά από το μοναστήρι.

Υ. ΝΗΣΟΣ ΓΛΑ

α) Κωπαίτις

Πριν να μιλήσουμε για τη νησίδα Γλα, θεωρούμε σκόπιμο να παραθέσουμε ένα κατατοπιστικό σημείωμα για τη λίμνη Κωπαίδα σχετικά με τα αποξηραντικά αποστραγγιστικά και άρδευτικά έργα, που έγιναν από τους αρχαίους έως τους νέους καιρούς.

Η Βοιωτική λεκάνη, περιβάλλεται από μίαν αλυσίδα ύψων και χαμηλών βουνών, τον Παρνασσό και το Χλωρό από το βορρά, τον Έλικωνα και Κήκιρωνα από Α. και Νότο και από τα χαμηλότερα βουνά Μεσσάπιο (Κτυπάς) Υπάτα (Σύρτος) και Πύλο από Α. ΒΑ. Η λεκάνη αυτή, το γεωλογικά αναμαζόμενο βοιωτικό βύθισμα, με μιά ζωνοειδή από τα χαμηλοδούβλια Σφίγγιο ή Φίκιο και Φοινίκιο, διαχωρίζεται: εγκάρσια σε δύο μικρότερες λεκάνες, τη βορραία και τη νοτία.

Τη νοτία λεκάνη συγκροτούν δύο μικρές πεδιάδες, η βορραία, η μεταξύ της πόλεως Θηρών και των Λιμνών Γλάκης και Τραβίας, ονομαζόμενη «Αόνιον πεδίο» (από το όνομα των Αόνων, πρώτων κατοίκων της Θηβαϊκής χώρας) και η έκτεινομένη, δυτικά της πόλεως των Θηρών και σε γενίτιον με την Αλιαρτία περιοχή, ονομαζόμενη «Τηνέριον πεδίο» από το όνομα του Τηνέρου που ήταν γιός του Απολλωνίου και της νύφης Μελίας και ήταν μάντις του Θεού.

Η βορραία βοιωτική λεκάνη λεγόταν «Αθαμάντιον πεδίο» από το όνομα του βασιλέα Αθαμάντα. Το Αθαμάντιον πεδίο κατακλύζοντο σε άπιστην έκταση από τα νερά ποταμών και χειμάρρων, τα οποία επειδή δεν είχαν εσοχή εσοχήματιζαν λίμνη. Οι ποταμοί που εισρέουν στην πεδιάδα είναι ο Κηφισσός, πηγάζων από τον Παρνασσό, ο Μέλας, πηγάζων από το βουνό Λικύον του Ορχομενού και η Έρπυνια που έχει τις πηγές της στην πόλη της Δελφικής.

Από τους χειμάρρους σημειώνονται ο Όλμειός, ο Παρμησσός και ο Αδρής που καταβαίνουν από τον Έλικωνα κοντά στην περιοχή της Αλιαρτίας και ο Τρίτωνας που και αυτός προφοδοείται από πηγές και ράμματα του Έλικωνος και εισβάλλει στον κάμπο κατά την περιοχή των Αλιακισμάνων.

Το Αθαμάντιον πεδίο ως λίμνη λεγόταν στην αρχή Κηφισσός επειδή ήταν δημιουργημένη του ποταμού Κηφισσού. Ο Όμηρος, αν και ανέφερε την πόλη των Κωπών, αγνοούσε την νεώτερη ονομασία της Κηφισσίδος σε Κωπαίδα, αναφερομένη από τον Ηρόδοτο και ύστερα με την ονομασία αυτή. Η ονομασία αυτή είναι μεταγενέστερη και αποδίδεται στο γεγονός ότι η λίμνη, μετά την αποξήρανσή της στην αρχαιότητα διατηρείτο σε μικρή έκταση, ή ως λιμνοθάλα ή τάλας κατά την περιοχή της πόλεως των Κωπών (σημερινό χωριό Τοπόλια ή Κάστρο), κατά την οποία είχε και το μεγαλύτερο βάθος. Από άλλους συγγραφείς (Θεόφραστο και Πλίνιο) μαθαίνουμε πως η λίμνη λεγόταν και Ορχομενία από την επικρατέστερη πόλη της περιοχής των Μινυών. Τέλος η λίμνη λεγόταν και Όγχηστος και Αλιαρτός, ομώνυμα προς τις πόλεις, που ήταν χτισμένες στη νότια όχθη.

Το Αθαμάντιον πεδίο είχαν αποξηρανθή στην άνωτάτη αρχαιότητα από τους Μινύες του Ορχομενού και έδωκε άφθονο πλούτο στην πόλη τους, ώστε αυτή να αναφέρεται από τον Όμηρο ως ένα από τα τρία πλουσιότερα κέντρα του γνωστού τότε κόσμου. Τα άλλα δύο ήταν το μοναστήρι των Δελφών και οι Αιγυπτιακές Θήβες. Αλλά από τον προσπορισμό μεγάλου πλούτου η Κωπαίδα είχε λύσει και δημογραφικά προβλήματα στους αρχαίους καιρούς, διότι είχε χτισθεί στον μεγάλο και εύφορο κάμπο της ελόκληρης πόλεως και μάλιστα δύο με τα ονόματα των Αθηνών και της Έλευσινος. Αυτό έγινε στους χρόνους του έκτακτου των Αθηνών Κέρκωπα. Η αποξήρανση της λίμνης επραγματοποιήθη διά της διαχεύσεως των νερών της μέσω τριών διωρύγων σε 26 καταδόχους, φυσικές εδαφικές ρωγμές, που υπήρχαν κατά την βορειοανατολική και ανατολική πλευρά της λίμνης.

Το ίδιο μαζί με το απεκάλυψε η αποξήρανση της λίμνης κατά τους νεωτέρους καιρούς και μάλιστα τον τεχνικό πολιτισμό των Ορχομενίων στον τομέα της Υδραυλικής. Από τις τρεις διωρύγες ή μιά, η βορραία, περιλάμβανε τα νερά του Κηφισσού και διατρέχουσα την βορραία όχθη της λίμνης, έδεχτο κατά το χωριό Πύργος τα νερά του Μέλανος, έπερνούσε βορραίως της νησίδος Στροβίαι, ύστερα τη χειρόνησο Τοπόλια και κατέληγε στις μεγαλύτερες καταδόχους του Κόλπου των Κωπών (Τοπόλια).

Μία άλλη διώρυγ, η κεντρική, έπαιρνε τα νερά της Έρπυνιας κατά το σημερινό χωριό Ραχί, περνούσε από το χωριό Δέγλες, και αφού διέσχισε το κέντρο της Κωπαίδος συναντούσε τη νοτία διώρυγα. Αυτής της κεντρικής διώρυγος σώζεται τμήμα μήκους 7 χιλιομέτρων από την αρχή της. Τέλος η νοτία διώρυγ αρχίζει από τη θέση Μαρμούρα και έδεχτο τα νερά των χειμάρρων, Κοραλίου, Λόφιδος, Παρμησσού, Όλμειού, Τρίτωνος κλπ. που εισρέουν στην Κωπαίδα κατά την νοτία της πλευρά, και έκαλυπθοντο τη νοτία όχθη της λίμνης και την ανατολική, μεταξύ της νησίδος Γλα και του κόλπου Πεταλίας, κατέληγε στον

κόλπο των Κωπών και ενώπιό του την βορραία διώρυγα. Η νοτία διώρυξ έτροφοδοτούσε κυρίως τις άντακτικές καταδόθρες και ιδίως τη μεγάλη του Κανέσκι. Η διώρυξ αυτή, σε σχήμα σιδήρου, είχε πλάτος 50 μέτρα, όπως άπεκαλύφθη άπὸ τὴν ἀποξήρανση και ήσαν επενδεδυμένη, κατὰ τις παρειές της από πέτρας.

Ένωστικὴ ἔν τὸ ἀποξήραντικὸ ἔργο εἶχε συμπληρωθῆ με δίκτυο ἀρδευτικὸ ἀποστραγγιστικὸ με ἔργα ἔδοποιήσεως και συγκοινωνίας χειρῶν και ὑδατικῆς. Κατὰ τὴν ἀποξήρανση τῆς λίμνης ἀνεκαλύφθη ἀπὸ τὸν ἀγγλο ἀρχαιολόγο Kenney Andre με μόνόβυλι βάρκα τὸν φανερῶναι πὸς οἱ διώρυγες ἔχρησιμποιούντο ὡς πλωτοὶ πόροι συγκοινωνίας.

Η λίμνη και μετὰ τὴν ἀποξήρανση τῆς ἀνεστηρικτικῆς, μιὰ φορὰ ἀπὸ πολεμικῆς αἰτίας και ἄλλες φορές ἀπὸ γεωτακτονικῆς διαταρῆς.

Η πρώτη περίπτωση ἀναφέρεται στήν ἀποχή, τοῦ Ἡρακλῆ, με τὸν ὁποῖον συνδέεται ἡ ἀποχὴ τῶν Θησῶν. Οἱ συγκρούσεις μετὰ τὸν Θησῶν και Ὀρχομανοῦ προερχόμενες ἀπὸ πολιτικῆς ἀντιλήψεως ἀπὸ τὴν οἰκονομικῆ ὑποτέλεια τῶν Θησῶν σὺν τῶν Ὀρχομανίσι και ἀπὸ ἔδαρτικῆς διακτικῆς και τῶν δύο στή βουσιτικῆ, ἰσχυρῶν, ὄψησαν τὸν Ἡρακλῆ, σὴν, κτιστροφῆ τῶν ἀποχετευτικῶν και προσεχτικῶν ἔργων τῆς Κωπῶν, ιδίως κατὰ τὴν περιοχὴ Ἄγγου, ὅπου ἔλλοπε ἕνα μεγάλο γεωτακτονικὸ ρήγμα ἔδρατο τὰ νερὰ τοῦ Κηρισσοῦ και τὰ διωχόμενα πρὸς τὴν Λάρμνα. Η καταστροφῆ τῶν ἔργων αὐτῶν εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα, ἀπ' ἐνός μεν νὰ ἀναστηρικτικῆ ἡ λίμνη, ἀπ' ἑτέρου δὲ νὰ περιορισθῆ σημαντικῶς ἡ ἀποχὴ τῶν Ὀρχομανίων και νὰ ἀποστῆ μεγάλης ζημίας ἡ τοπικῆ τους οἰκονομία. Ἀλλὰ μεγάλος συντελεστής τῶν ἀναστηρικτικῶν τῆς λίμνης ἦσαν οἱ σεισμοί. Με αὐτοὺς ἔφραξαν, φαίνεται, οἱ καταδόθρες και τὰ νερὰ, πὸν ἔν, εἶχεν ἀδιέξοδο, ἐκάλυψαν ἔν τὴν πεδιάδα. Ὁ Στράβων γράφει γιὰ τοὺς σεισμούς:

«Υπάρχοντες δὲ και σπαραγγώδους οὗσης κατὰ θάλασσης τῆς γῆς, σεισμοὶ γινόμενοι πάλαι τις ἐξαισιοὶ τοὺς μεν ἔφραξαν τῶν πόρων τοὺς δὲ ἀνέψαξαν, τοὺς μεν μέγρι τῆς ἐπιφανείας τοὺς δὲ δι' ὑπονόμων σπυραίναι: δι' και τοῖς ὕδασι τοῖς μεν δι' ὑπονόμων φέρεσθαι τῶν ρειθρῶν τοῖς δ' ἐπιπολήσῃ, τοῖς τε λιμναίοις και τοῖς ποταμίοις ἐγγωσθέντων δὲ κατὰ θάλασσης τῶν πόρων αὐξέσθαι: τὰς λίμνας σπυραίναι: μέγρι τῶν οἰκουμένων τόπων ὡστε και πόλεις καταπίνεσθαι και χώρας ἀνοχθέντων δὲ τῶν αὐτῶν ἢ ἄλλων ἀνακαλύπτεσθαι, και τοὺς αὐτοὺς τόπους ποτὲ μεν σπείσθαι ποτὲ δὲ περῶσθαι, και τὰς αὐτὰς πόλεις ποτὲ μεν ἐπὶ τῆ λίμνης ποτὲ δὲ ἀπωθεν καίεσθαι.....»

Δηλοὶ δὲ και ὁ Κηρισσοῦς τοῦτο μάλιστα τὴν Κωπῶν λίμνην πληρῶν. αἰξομένης γάρ αὐτῆς ὡστε κινδυνεύειν καταπνθῆναι τῆς Κώπης. (ἀς) ὁ τε ποιητῆς ὀνομάζει, και ἀπ' αὐτῶν ἡ λίμνη τὴν ἐπωνυμίαν εἴληψε, χάσμα γεννηθὲν πρὸς τῆ λίμνη πλησίον τῶν Κωπῶν ἀνέψαξεν ὑπὸ γῆς ρεῖθρον ὅσον τριάκοντα σταδίων και ἔδρατο τὸν ποταμὸν, εἶτα ἐξέρρηξεν εἰς τὴν ἐπιφανείαν κατὰ Λάρμναν τῆς Λοκρῶν τὴν ἀνω..... καλεῖται δ' ὁ τόπος Ἄγγου, ἔξω δὲ και λίμνη, ὀμώνυμος ἐνταῦθεν δ' ἦδη ὁ Κηρισσοῦς ἐκδίδωσιν ἐπὶ τὴν θάλασσαν.

Στὴν ἀποχὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἔγινε ἀπὸ τὸ μεγαλειόδοξο βασίλειον προστάθαι ἀποξήρανση: ἀλλὰ δίχως ἀποτέλεσμα. Μάλιστα ἔργο συντηρήσεως ἐπεδίωξε ὁ μηχανικὸς τὸν Κράτης, και ἔκτισε ἡ Ἑλλεψς συντηρήσεως τῶν ἔργων ὠδήγησε σὺν ἀναστηρικτικῶ τῆς λίμνης και τὴν διατήρησῃ τῆς ὡς λίμνης ἔως τὰ τέλη τοῦ παρασμένου αἰῶνα.

Στὴν ἀποχὴ τοῦ Κράτους ἀποδίδεται κατὰ μιὰ γνώμη, ἱμμετέλης ἔργο

κατασκευῆς σήραγγας ἀποχετεύσεως κατὰ τῆ θεία Καρλίαν. Ἀπὸ τὸ ἔργο αὐτὸ μήκους μερικῶν ἑκατοντίων μέτρων οὐξονται 16 φρέατα ὀδηγούντα ἀπὸ τὴν ἐπιφανείαν τοῦ ἔδαρτος στήν ὑπόγειο σήραγγα.

Η ἀποξήρανση τῆς λίμνης σὺν δικαῖς μετὰ καιροῦ εἶχεν ἀνατεθῆ σε μιὰ γαλλικῆ ἑταιρία πὸν τὴν ἐκπεροσωποῦσαν οἱ Βοναίρ και Σαρραῖνος Μομφερτιέρος, με μιὰ σύμβαση τῆς 22 Ἰουλίου 1865 ἡ ὁποία και ἐκυρώθη, με νόμο τὸ 1867 και με ἀνταλλάγματα νὰ δοθῶν στήν ἑταιρία ἐκτάσεις 80.000 στρέμματα κατὰ κυριότητα και ἡ ὑπόλοιπη ἔκταση, ὅσην θὰ ἀπεκάλυπτε ἡ ἀποξήρανση, σε ἐπικαρπία γιὰ 99 χρόνια. Η Γαλλικῆ, ὅμως ἑταιρία ἀποπειραθεῖσα νὰ ἀνοίξῃ σήραγγα κάτω ἀπὸ τὸ Πύον, συνάντησε μεγάλης δυσκολίας, ἀνυπερέβλητα ἀμπόδια και ἔν ἐπέτυχε σὸ σκοπὸ τῆς. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐκηρύχθη ἔκπτωσι στῆς 8.10.1873. Στὸ ἔργο ὅμως τῆς ἀποξήρανσης βρέθηκα διάδοχος.

Μετὰ νέα σύμβαση μετὰ τῆς Κυβερνήσεως και τοῦ ἐν Λονδίῳ Ἑλλήνος Ι. Βούρου, συναρθεῖσα στῆς 30.5.1880, κυρωθεῖσα με διάταγμα τῆς 11.9.1880 και συμπληρωθεῖσα με νεώτερη (20.9.1892) προέβλεπε τὴν συνέχισι τοῦ ἔργου. Γιὰ τὴν πραγματοποιήσῃ τοῦ ὅμως ἐπετρέθη, ὡπως παραχωρηθῶν στήν ἑταιρία οἱ γεωτακτικῆς λίμνες Ἰλίκη και Τρεφία γιὰ νὰ χρησιμοποιηθῶν ὡς ὑδατοδεξαμενῆς τῶν νερῶν τῆς Κωπῶν με σκοποῦς ἡ, μετὰ ποσότης των νὰ διατεθῆ γιὰ τὴν ἀρδευσι τῆς Θησαϊκῆς πεδιάδος και ἡ ὑπόλοιπη γιὰ τῆ μεταφορά των στήν Ἀττικῆ. Στῆ, νέα σύμβαση διακρίναι κανεῖς τὴν πρόνοια τοῦ νομομοθέτη νὰ χρησιμοποιηθῶν τὰ νερὰ τῆς Κωπῶν γιὰ τὴν ὕδρευσι τῶν Ἀθηνῶν, γιὰ τὴν ὁποίαν ὑπάρχει και παλιότερη, πρότασι μὴ πραγματοποιηθεῖσα ὅμως, διότι ἔλειπε τὸ μέσο πὸν θὰ τὴν ἔκανε δυνατῆ. Δηλαδή ἡ ἤλεκτρικῆ ἐνέργεια, πὸν ἀποστέλει τὴν ἀπαραίτητη προϋπόθεσι ἀντήρσεως και ἀνυψώσεως τῶν νερῶν σε ὑψόμετρο, πὸν θὰ ἐπέτρεπε τὴν φυσικῆ ροῆ τους πρὸς τὸ λακωνικό πεδίο τῆς Ἀττικῆς.

Γιὰ τὴν ἐκτέλεσι τῆς ἀποξήρανσης συνακροτήθη κατ' ἐφαρμογῆν ὅρου τῆς συμβάσεως ἑταιρία με τὴν ἐπωνυμίαν Corais Company (L i m i t e d) ἡ ὁποία ἀναγνωρισθεῖσα ἀπὸ τὸ Δ)γμα τῆς 15.9.1887 ἔγινε διάδοχος εἰς τὰ δικαιώματα και τῆς ὑποχρεώσεως τῆς Γαλλικῆς ἑταιρίας.

Τὰ ἔργα ὕστερα ἀπὸ πολλὰς συγκρούσεις και υπερβάσεις προθεσμιῶν ἐτελείωσαν τὸ 1893.

Τὰ νερὰ τῆς λίμνης Κωπῶν διωχετεύθησαν στήν Ἰλίκη με τρεῖς μεγάλης διώρυγες. Η βορραία μετέφερε τὰ νερὰ τοῦ Μέλανος ποταμοῦ και τὰ πλονάζονται τὸ Κηρισσοῦ. Η νοτία παραλάμβανε τὰ νερὰ τοῦ Κηρισσοῦ, τῆς Ἐρκυνας και τῶν χειμάρρων, πὸν ἐχύνοντο στὴ νοτία πλευρὰ τῆς λίμνης. Τέλος ἡ κεντρικῆ συνακέντρωνε και μετέφερε τὰ ἀρδευτικὰ νερὰ τῶν δύο ἄλλων διωρύγων. Καὶ οἱ τρεῖς διώρυγες συναντῶνται σε ἐνιαία διώρυγα και διοχετεύουν τὰ νερὰ τῶν στὴ σήραγγα Καρδίτσῆς, κατὰ τὴν ἔξοδο τῆς ὁποίας, μέρος τῶν νερῶν χρησιμοποιεῖται γιὰ παραγωγή ἤλεκτρικῆς ἐνεργείας με τῆ δημιουργία σχετικῆς ῥοδατοπώσεως.

Ἀπὸ εἰς σχετικῆς μετρήσεως τῆς ἑταιρίας Κωπῶν πληροφορούμεθα πὸς στήν Ἰλίκη εἰσρέουν τὸν χρόνο 460 ἑκατομμύρια κυβικὰ μέτρα νεροῦ κατὰ μέσον ὅρου. Ἀπὸ αὐτὰ μιὰ ἀνοχτῆ τάφρος μήκους δύομισι χιλιομέτρων μεταφέρει στήν Τρεφία 220 ἑκατομ. κυβικὰ μέτρα νεροῦ, ἐνῶ ἄλλα 80 ἑκατομμύρια εἰσρέουν σ' αὐτῆ ἀπὸ καταδόθρες τῆς Ἰλίκης πὸν εἶναι στήν ἀνατολικῆ τῆς πλευρὰ κοντὰ σὸ χωριὸ Ὀγγρα. Δηλαδή διοχετεύονται στὴ λίμνη Τρεφία (ἢ Παρὰλλιμη ἢ Ὀγγρία) περὶ τὰ 300 ἑκατομμύρια κυβικὰ μέτρα νεροῦ. Τέ-

λος διά της σήραγγας Ἀθηρώνος (μήκος 800 μ.) πού ἔχει διανοιχθῆ εἰς τὸν ἀνατολικὸ μυχὸ τῆς Τραπεζίας διοχετεύονται πρὸς τὸν Εὐδοκῆ κόλπον περὶ τὰ 110—120 ἑκτομ. πυθμῶν μέτρα νεροῦ. Καὶ γεννᾶται τὴν αὖτις ἐρώτημα εἰ γίνονται τὰ 340 ἑκτομ. κυβικά μέτρα νεροῦ, ἀφοῦ γνωρίζομε πῶς μόνον 110—120 ἑκτομ. γίνονται στὸν Εὐδοκῆ κόλπον; Οἱ γεωλογικοὶ χάρτες (ἕνας τοῦ Grundwip) μᾶς πληροφοροῦν πῶς στὸν πυθμῆνα τῆς Ἰλίκης ὑπάρχουν πολλὰς καταδόχους, δύο δὲ στὴ λίμνη Τραπεζία. Ἐπομένως ἀπὸ καὶ ἐξαφανίζονται τὰ νερά σὲ ἀγνωστες διευθύνσεις.

Τὸ ἔργο τῆς ἀποξηράνσεως τῆς λίμνης συνεπληρώθη μὲ ἀρδευτικὸ δίκτυο καὶ μὲ τεχνικὰ ἔργα συγκοινωνίας (δρόμους, γέφυρας) ἐπάνω εἰς τὰ ἀναχώματα τῶν διωρῶνων. Οἱ νεώτεροι τεχνικοὶ ἀκολούθησαν στὸ δικὸν τούτο ἔργο τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀπωτάτου παρελθόντος. Τὸ ἐφαρμοσθῆν στα νεώτερα χρόνια σύστημα ἀποξηράνσεως καὶ ἀρδεύσεως δὲν ἀπέχει ἀπὸ ἐκεῖνο τῶν ἀρχαίων καιρῶν, καθὼς μᾶς ἀπεκάλυψαν ἔρευναι σύγχροναι μὲ τὴν ἀποξηράνσιν τῆς λίμνης στὰ δικὰ μας χρόνια.

Τὰ κέρδη τῆς Ἀγγλικῆς Ἑταιρίας ἀποξηράνσεως ἦσαν μεγάλα. Ἐπὶ τὴν κυριότητά τῆς 80.000 σφάμματα καὶ τὰ ὑπόλοιπα 130.000 σὲ ἐπιχειρηματικὰ γὰρ 99 χρόνια. Μεγάλος δυνάστης καὶ ὑδὲλλα ἀπομυζητική τοῦ Ἑλληνικοῦ μόχθου καὶ τῆς ἐθνικῆς μας περιουσίας ἦσαν ἡ Ἑταιρία τοῦ ἔργου.

Εὐτυχῶς ἐλυτρώθηκαμε τὰ τελευταῖα χρόνια, ἀλλὰ καὶ πάλι μὲ ὑπερὸ τίμημα, ἐκεῖνο τῆς ἀπαλλοτριώσεως τῶν ἰδιοκτητῶν ἐκτάσεων τῆς Ἑταιρίας καὶ τῆς ἀποξηράνσεώς τῆς γὰρ τὰ δικαιώματά τῆς. Μὲ μιὰ σύμβασι (31.7.1953) μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ Δημοσίου καὶ τῆς Ἑταιρίας Κωπαίδος, σύμβασι πού ἐπεκυρώθη μὲ τὸ Βασιλικὸ Διάταγμα τῆς 23.8.1953, ἐπραγματοποιήθη ἡ ἐξαγορὰ τῶν περιουσιακῶν στοιχείων τῆς Ἑταιρίας καὶ ὅλων τῶν ἐγκαταστάσεων καὶ δικαιωμάτων πού μὲ τὴ σύμβασι τῆς ἀποξηράνσεως εἶχαν ἐπάνω στὴ λίμνη. Ἡ ἐξαγορὰ αὐτῆ ἔγινε μὲ τὴν καταβολὴν ἀπὸ μέρους τοῦ Δημοσίου ἐνὸς ἑκατομμυρίου ὀκτακοσίων χιλιάδων λεπτῶν Ἀγγλίας.

Τὸ Δῆμοσιον ἔγινε διάδοχος τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν ὑποχρεώσεων τῆς Ἑταιρίας καὶ μὲ τὸ ὑπ' ἀριθ. 2488) 1953 Νομοθ. Διάταγμα συνέστησε τὸν Ὀργανισμό Κωπαίδος, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τότε χειρίζεται καὶ διαχειρίζεται τὸ μεγάλο κάμπιο τῶν καλῶς νοικατέρων, φροντίζοντας γὰρ κάθε ἔργο καὶ βελτιώσεις, πού προάγουν τὴν ἐγγαιο κτήρι: καὶ συντελοῦν στὴ μεγαλύτερη δυνατὴ ἀπόδοσι τοῦ πλουτοπαραγωγικοῦ αὐτοῦ χώρου πρὸς ὠφέλεια ἀτομική, κοινοτική καὶ γενικώτερα ἐθνική.

Τὸ ἀποξηραντικὸ αὐτὸ ἔργο, πού ἐπραγματοποιήθη ἡ Ἑταιρία τῆς Κωπαίδος, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ὑπερβολικὸ τίμημα, μὲ τὸ ὁποῖον ἐπληρώθη, εἶχε πρῶτιστον καλὸ τὴν ἐξυγίανσιν τῆς περιοχῆς καὶ ἔπειτα τὴν προπαρασκευῆ καὶ ἐτοιμασίαν γὰρ ἀποκατάστασι σὲ γεωργικὸ κλῆρος ὅλων ὅσοι ἐστεροῦντο καλλιεργησίου γῆς.

Τώρα γὰρ νὰ ἐλοκληρώσωμε τὸ θέμα, ἀς συγχορηθῆ νὰ προσθέσωμε τὰ ἑξῆς:

α) Ἡ Κωπαῖδα καταλαμβάνει μίαν ἐπιφάνειαν ἀπὸ 210—220 χιλ. στρωμάματα, ἡ περίμετρος τῆς εἶναι 76 περίπου χιλιόμετρα (780 στάδια κατὰ τὸν Στραβωνα), τὸ ὕψος τῆς ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶναι 95 μέτρα, καὶ τὸ βάθος τῶν νερῶν, ὅταν ἦταν λίμνη, ἐκυμαίνετο ἀπὸ 3—4 μέτρα. Ἦσαν γνωστὴ γὰρ τὰ ὕψη τῆς γῆρας καὶ γὰρ τὰ καλάμια τῆς, ἀπὸ τὰ ὅποια κατασκευάζαν αὐλοῦς.

Ἡ Ἰλίκη, ἔχει τὸ ὄνομα ἀπὸ ἓνα χωριὸν Ἰλί, πού τὸ ἀναφέρει ὁ Ὅμηρος.

ρος στὴν Ἰλιάδα (Ε.708—710). Ἔχει ὕδατιν ἐπιφάνειαν 22—24 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ἀνάλογα μὲ τὸ ὕψος τῆς στάθμης τῶν νερῶν τῆς. Ὑψος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης 77,80 ἕως 80 μέτρα καὶ μεγαλύτερο βάθος νεροῦ 39 μέτρα. Ἡ λίμνη εἶναι πολὺκόλπος καὶ μὲ γραφικότητα, πού τὴν διαμορφώνουν μικρὰς ἐδαφικὰς γλῶσσας καὶ χερσονήσια πού εἰσχωροῦν μέσα στὰ νερά τῆς.

Στὴ λίμνη λειτουργοῦν: Κατὰ τὴν Β.Α. τῆς πλευρᾶς ἐργοστάσι παραγωγῆς ἠλεκτρικῆς ἐνεργείας μὲ ὑδατοπίπτωσι καὶ ἀντλιοστάσι γὰρ τὴν ἀνάληψιν νεροῦ καὶ διοχέτευσιν τοῦ στὴν Κωπαῖδα γὰρ ἄδουσι κατὰ τὴν θερινὴν περίοδο. Κατὰ δὲ τὴν ἀνατ. πλευρᾶ τῆς καὶ στὴν ἀρχὴ τῆς διώρυγας πρὸς τὴν Τραπεζία κοντὰ στὸ Μουρίκη ἀντλιοστάσι γὰρ τῆς ὕδρουσι τοῦ λεκανοπέδιου Ἀστυκῆς.

γ) Ἡ Τραπεζία ἔχει ὕδατιν ἐπιφάνειαν 14—16 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ἀνάλογα μὲ τὴν στάθμην τοῦ νεροῦ τῆς. Ὑψος 52 μέτρα ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης καὶ βάθος νεροῦ 28 μέτρα. Τὸ ὄνομα τῆς λίμνης προέρχεται ἀπὸ τὸ παραλήκνο χωριὸν Τράπεζαι πού ἦταν ἄλλοτε στυγεραῖοι ἀρχαῖοι καιροῦ ἐκεῖ ὅπου σήμερα ὁ συνοικισμὸς Οὐγγρα. Ἡ λίμνη στὴν ἐποχὴ τῶν Κομητηνῶν εἶχε παραχωρηθῆ γὰρ ἐκμετάλλευσιν τῆς Μονῆ Σαγματῶν καθὼς μᾶς δεδοκίμωται ἀπὸ ἐγγράφου πού διατηρεῖ ἡ Μονὴ καὶ φέρει τὴν αὐτοκρατορικὴν σφραγίδα (Χρυσόβουλο) τῶν διωρητῶν.

δ) Νῆσος Γλα

Γεωγραφία — Ὀνομασία

Εἶναι ἓνας ὄρακος σὲ σχῆμα ἀκανονίστου τριγώνου, πού εὑρίσκεται στὸν ἀνατολικὸ μυχὸ τῆς Κωπαίδος, ἀκριβῶς στὸν ὀρμισκὸ τῆς Πελέας ὑποκῆ τῆς Καρδίτσας, καὶ στὰ νότια τῶν Ἀρχαίων Κωπῶν (τῆς Τοπολιτσᾶς ἢ Τοπόλιας). Πρὶν νὰ ἀποξηρανθῆ ἡ λίμνη ἦταν πραγματικὴ νῆσος. Ἔχει μίαν περίμετρο τριῶν χιλιομέτρων περίπου καὶ ἓνα ὕψος ἀπὸ τὸ ἐπίπεδον τῆς Κωπαίδος πού κατὰ τὴν πλευρὰ τῆς βορεινῆς, ὅπου τὰ ἀνάκτορα φθάνει τὰ 30 κατὰ τὴν ἀνατολικὴν δὲ τὰ 20 μέτρα.

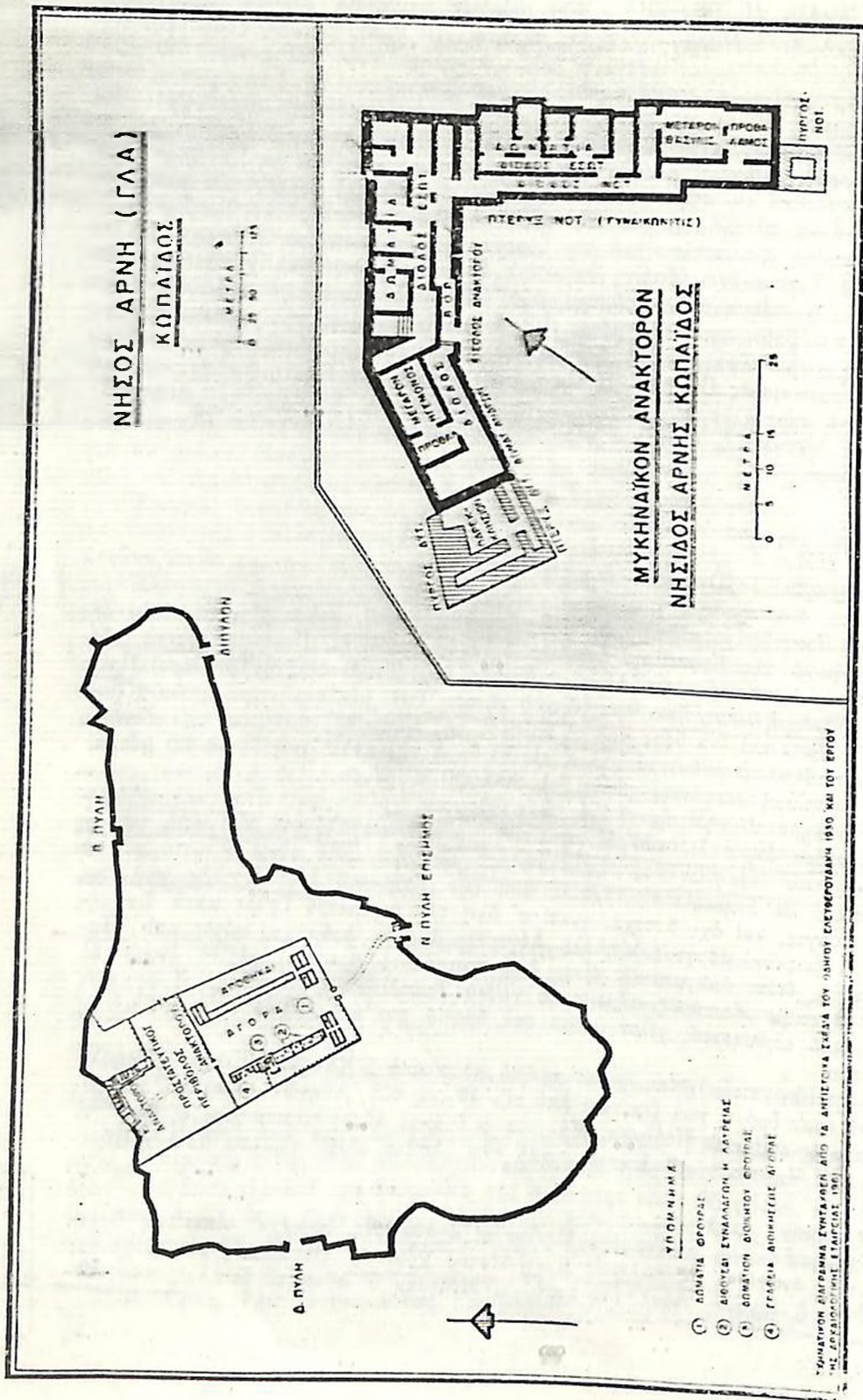
Ἡ συνολικὴ ἐπιφάνεια φθάνει τὰ 200.000 τ. μέτρα.

Ὀλόκληρο τὸ νησί ἦταν ἀπὸ τὰ πανάρχαια χρόνια καὶ εἶναι καὶ σήμερα ἡ μεγαλύτερη ἀκρόπολις τῶν Μυκηναϊκῶν χρόνων, μεγαλύτερη καὶ ἀπὸ τὰς ἀκρόπολεις τῶν Μυκηνην καὶ τῆς Τίρυνθος. Τὸ νησί αὐτὸ εἶναι γνωστὸ μὲ τὸ ὄνομα Γλα. Ἡ ὀνομασία προέρχεται ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν λέξιν: Κουλάς πού σημαίνει Πύργος, καὶ ἔχει ἄστυγα, γὰρ σ' ὅλη τὴν περίμετρο φέρει κατὰ διαστήματα ἐπάλξεις καὶ πύργους ὑψηλοῦς. Λέγεται ἀκόμα ὁ ὄρακος αὐτὸς καὶ Παλαιόκαστρο, διότι πραγματικὰ εἶναι ἓνα παμπάλαιον φρούριον, μὲ τὸ ὄνομα δὲ Κάστρο ἔχει μεταλαμπασθῆ σήμερα τὸ χωριὸν Τοπολιτσᾶ ἢ Τοπόλια, αἱ ἀρχαῖαι Κῶπαι, πού εὑρίσκονται χίλια μέτρα στὰ βόρεια του καὶ ἐπάνω σὲ μιὰ μικρὴ χερσονήσο.

Τὸ νησί προσπελαύνεται εὐκόλως ἀπὸ τὸ χωριὸν Κάστρο (Κῶπαι—Τοπολιτσᾶ) μὲ ἓναν ὄρομον, πού ξεκινᾶται ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν δὲδ Ἀθηνῶν—Λαμίας καὶ εἶναι προσιτὸς καὶ στὰ Πούλιαν. Μάλιστα ὁ ὄρομος αὐτὸς περιτριγυρίζεται ὅλο τὸ κάστρο. Ἡ ἀπόστασι τοῦ Κάστρου ἀπὸ τὴν Ἀθήνην εἶναι περίπου 110 χιλιόμετρα.

Φρουρικὴ ὀργάνωσις

Ἡ νησίδα Γλα, καθὼς ἀπεκάλυψαν οἱ ἀνσκαφεῖς, περιέχει οἰκιστικὴν ἐγκατάστασι πού ἀνάγεται σὲ παλιῦς μυκηναϊκῶς χρόνους. Οἱ ἐρευνῆται δέχονται πῶς ἦταν ἡ ἀρχαία Ἀρνη καὶ ἀσφαλῶς διεμέναν σ' αὐτῇ οἱ βασιλεῖς τῶν Μι-

Τὸ σχέδιον συντάχθη ὑπὸ τὸν σχεδιαστὴν τοῦ Ὑπουργείου Δημοσίων Ἔργων κ. Δ. Στίγγη, ὑπὸ τὴν βέλσει σχεδίου τοῦ Ὁδηγοῦ Ἐλευθεροδάκτυλου καὶ τοῦ Ἐργου Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

ῶν, σ' αὐτὸν δὲ τὸν λόγον ἀναφέρεται καὶ ἡ ἐξήγησις, ἡ ὁποία μετὰ σημερινὰ τῆς κατάλοιπα προκαλεῖ τὸ θαυμαστὸν τοῦ ἐπισκέπτη καὶ δίνει τὴν εὐκαιρίαν τῆς συγκρίσεως μετὰ τὴν τειχοδομίαν καὶ τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ἀκροπόλεων καὶ ἀνακτόρων Μυκηνῶν καὶ Τίρυνθος. Τὰ τείχη τῆς ἀκροπόλεως αὐτῆς διατηροῦνται σήμερον σὲ ἓνα ὕψος 2—6 μέτρων καὶ ἔχουν πλάτος ποῦ φθάνει ἀπὸ 5,40—7 μέτρα.

Ἡ εἴσοδος εἰς τὸ φρούριον ἐπραγματοποιεῖτο ἀπὸ 4 πύλων, μίαν ἐπὶ δυτικῆς πλευρᾶς, ποῦ ὠδηγοῦσε πρὸς τὴν Κηφισσῶν, μίαν ἐπὶ βορείᾳ, μίαν ἐπὶ νοτίᾳ (Μνημειακῆ) καὶ μίαν ἐπὶ νοτιοανατολικῇ. Οἱ δύο τελευταῖαι ὠδηγοῦσαν εἰς τὴν Ἀκραιφίαν. Ἡ τελευταία ἦταν διπλῆ καὶ ἀποτελοῦσε μοναδικὸν δείγμα ἐπὶ Μυκηναϊκῆ ἀρχιτεκτονικῆς. Ἡ κυρία καὶ ἐπίσημη εἴσοδος εἰς τὸ φρούριον ἦταν ἡ νοτιᾶ.

Κάθε εἴσοδος ἐπροστατεύετο ἀπὸ δύο πύργους μέσου πλάτους 5,40 μ. ἐνισχυμένους μετὰ σκεπαζόμενους ἢ ἀνοικτούς χώρους γιὰ τὴν διαμονὴν τῆς φρουρᾶς. Εἰδικώτερα ἡ νοτιᾶ καὶ δυτικὴ πύλη, εἶχαν εἰδικὰ ἀνάδοις πρὸς τὴν ἐπάλξεσιν λόγω τῆς σπουδαιοτάτης αὐτῶν ἀπὸ πολεμικῆ ἀποψῆς.

Ἄνακτορα. Ἐσωτερικὸς περίβολος. Ἀγορά.

Στὸ ἐπιβλεπόμενον πλάτος τοῦ φρουρίου, πρὸς τὴν βορείαν πλευρᾶν καὶ ὀλίγον δυτικώτερα ἀπὸ τὸ μέσον τῆς, ἦταν κτισμένον τὸ ἀνάκτορον. Τὸ ἀνάκτορον συνεκροτεῖτο ἀπὸ δύο πτέρυγας οἱ ὁποῖαι συνεσέοντο ἐν σχῆματι γωνίας μετὰ τὴν κορυφὴν τῆς διευθυνομένης πρὸς τὸ βορρᾶν.

Ἡ μίαν πτέρυγαν κτισμένην ἐπάνω ἐπὶ βορείᾳ πλευρᾷ τοῦ τείχους εἶχε διεύθυνον ἀπὸ ΝΔ πρὸς ΒΑ καὶ εἶχε ἓνα μήκος 80,20 μ. καὶ πλάτος ἀπὸ 13,50 ἕως 15,60.

Ἡ ἄλλη πτέρυξ, ἡ ἀνατολική, εἶχε διεύθυνον ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ μετὰ μήκος 72,65 καὶ πλάτος 12—16,50. Ἡ βορείαν πτέρυξ ἦταν ἀνδρῶνική, ἐνῶ ἡ ἀνατολικὴ ὁ γυναικῶνική.

Ἡ καθε πτέρυξ εἶχε τὸ μέγαρόν τῆς ἀποτελούμενον ἀπὸ μίαν κυρίαν αἴθυσαν καὶ ἓνα πρόστιον, καὶ ἀπὸ σειράν δωμάτων. Στὴ βορείαν πτέρυγαν τὸ μέγαρον ἦταν ἐπὶ δυτικῆς ἀκρῆς, ἐνῶ ἐπὶ νοτίᾳ ἐπὶ νοτιοανατολικῆς ἀκρῆς. Τὸ κυριαικὸν συγκροτήμα ἐτεταρτάζετο κατὰ τὰ δύο ἄκρα τοῦ μετὰ ὀχυρῶδες πύργους.

Μέγαρον καὶ δωμάτια καὶ οἱ δύο πτέρυγας ἐπικοινωνοῦσαν μετὰ διπλοῦς διαδρόμους, ποῦ ἐδίεπαν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ φρουρίου καὶ εἶχαν οἰκοδομηθῆ κατὰ τρόπον παρέχοντα ἀμυντικὴν προστασίαν εἰς τοὺς ἐνοίκους.

Φυσικὰ τὸ ἀνάκτορον εἶχε τὴν διακρίσειν τῶν ἀνακτόρων τῶν Μυκηναίων καὶ τῆς Τίρυνθος ἵνα ἐπὶ τὰ δάπεδα ἐσο καὶ εἰς τοὺς τοίχους.

Στὴ νότιαν τῶν ἀνακτόρων ὑπῆρχε ἓνας χώρος προορισμένος γιὰ τὴν προστασίαν τοῦ ἀνακτόρου καὶ ἔμοιαζε μετὰ αὐτῆς περικλειστῆ ἀπὸ τοίχους, τῶν ὁποίων ὁ δυτικὸς ἔδεικνε ὀλίγον δυτικῶς τῆς βορείας πτέρυγας, ἐνῶ ὁ ἀνατολικὸς ἀρχίζε ἀπὸ τὸ νότιον ἄκρον τῆς ἀνατολικῆς πτέρυγας. Οἱ τοίχοι αὗτοι μήκους 126 ὁ δυτικὸς καὶ 116 ὁ ἀνατολικὸς συνεδέοντο πρὸς τὸ νότον μετὰ κάθετον τοίχον μήκους 160 μέτρων.

Τὸ κεντρικὸν αὐτοῦ ὀχυρώματις—ὁ περίβολος τοῦ ἀνακτόρου—εἶχε δύο εἰσοδοὺς, μίαν κατὰ τὴν ΝΑ γωνίαν τοῦ τετραπλεύρου καὶ μίαν πρὸς τὸ μέσον τῆς νοτίας τοῦ πλευρᾶς. Μετὰ τὴν εἴσοδον αὐτὴν γινόνταν ἡ ἐπικοινωνία μετὰ τὴν ἀγορᾶν.

Σὰν συνέχεια τοῦ κεντρικοῦ αὐτοῦ ὀχυρώματος διευθύνεται πρὸς τὸ νότον ἓνα ἄλλο κυριαικὸν συγκροτήμα ἐν σχῆματι τετραγώνου περίπου, μετὰ πλευρᾶς μήκους 160 μ. ἡ βορεία, 168 μ. ἡ δυτικὴ, 144 ἡ νοτιᾶ καὶ 170 ἡ ἀνατολική.

Ὁ οἰκοδομημένος χώρος εὐρίσκειται εἰς τὴν δυτικὴν καὶ ἀνατολικὴν πλευρᾶν

του τετραπλεύρου. Το υπόλοιπο αποτελεί μίαν επιμήκη και εύθυρη αλλη για άγνωστο χρηστικότητα, αλλά πιθανώς εγχεύματα ως χώρος συγκεντρώσεων.

Ο χώρος αυτός από τους προηγούμενους έρευνήτες De Ridder και Noack είχε χαρακτηριστεί ως χώρος προσωρινός για τη προσωρά ή τους υποκατακτάς των ανακτόρων. Όμως η νεώτερη έρευνα απέδειξε ότι πρόκειται μάλλον περί αγοράς.

Η αγορά ή περίβολος των ανακτόρων και το ανάκτορο αποτελούσαν έναίο συγκρότημα.

Η αγορά είχε δύο εισόδους, μία από τη βορεια της πλευρά (άνοιγματος 5.60) εις την οποία οδηγούσε δρόμος που ξεκινούσε και εφήμιαν από το μέγαρο της βορείας πτέρυγας του ανακτόρου και μία από το νότο. Και εις τας δύο εισόδους υπήρχον εκατέρωθεν θυρωρεία—θωμάτια.

Η δυτική πτέρυξ της αγοράς αποτελείτο από δύο οικοδομικά συγκροτήματα, σε ύψει και το νότο. Το νότιο συγκρότημα (άριστέρα από την νοτία είσοδο της αγοράς) αποτελείτο από τέσσερα επιμήκη θωμάτια, τα οποία ανά δύο εύρισκοντα εκατέρωθεν διαδρόμου.

Το βορειο συγκρότημα αποτελείται από δύο μεγάλες υπόστελλες αίθουσες που εύρισκοντα εκατέρωθεν μιας ενδοιάματι. Η βορεία και νοτία αίθουσα έχουν διαστάσεις: 23.50X10, ή δε ενδοιάματι, 10X12.50. Σε κάθε μία από τις μεγάλες αίθουσες και κατά τον άξονα του μήκους εφάρθησαν οι πέτρινοι βάσεις τεσσάρων κυλίνων κίωνων, που υποβάσταζαν τη στέγη.

Στα συνήματα της βορείας από τις δύο υπόστελλες αίθουσες υπάρχει ένα τετράγωνο θωμάτιο ιδιαίτερης κατασκευής και σημασίας.

Πέραν του θωματίου αυτού και προς το βορρά υπάρχει ένα τελευταίο οικοδομικό συγκρότημα από 7 θωμάτια, τα οποία επικοινωνούν με την αλλη της αγοράς μέσω ενός διαδρόμου που ξεκινάει από το τετραγωνικό θωμάτιο και έχει ένα μήκος από 47.70 και πλάτος 3 μ.

Η δυτική πλευρά όλου του οικοδομικού συγκροτήματος της δυτικής πτέρυγας της αγοράς είναι ελεύθερη και σχηματίζει δύο μεγάλες αλλές, τη βορεία όπου τα 7 θωμάτια και τη νοτία όπου 4 υπόστελλες αίθουσες και το τετραγωνικό θωμάτιο.

Τώρα σε τι εγχεύματα το κυριακό συγκρότημα της δυτικής πτέρυγας: Το νότιο τμήμα με τα τέσσερα επιμήκη θωμάτια θα ήταν ή κατοικία των φρουρών της αγοράς, όπως συμπεραίνουμε από την αρχιτεκτονική διάταξ των χώρων.

Το άλλο τμήμα με τις υπόστελλες αίθουσες και το τετράγωνο θωμάτιο πρέπει να γίνει δεκτό (άποψις του αρχαιολόγου Ίω. Θεοφιλάδη) ότι εγχευματοποιείτο ως τόπος συγκεντρώσεως για λατρεία κάποιας θεότητας ή για αγοραπωλησίες, αν γίνει δεκτό πως ο χώρος αυτός ήταν ή αγορά της Μυκηναϊκής πόλεως.

Τέλος το βορειο συγκρότημα των 7 θωματίων προοριζότο για τη διοίκηση της αγοράς και το προσωπικό της.

Η ανατολική πτέρυξ της αγοράς δεν έχει έρευνηθθ, πλήρως. Από τα μέχρι τώρα προσελθόντα στοιχεία πιθανόν καθίσταται το συμπέρασμα πως ήταν χώρος απόδηλων κατά το κέντρο, περιελάμβαναν δε κατά το ύψει και νότιο τμήμα της χώρους όμοιους προς εκείνους της δυτικής πτέρυγας.

Τέλικά δυτικά της βορείας πτέρυγας του ανακτόρου και κατά τη δυτική πύλη άνεκκαλύφθησαν τα έρείπια μιας μικρής μονόκλιτης εκκλησίας έσωτ. διαστάσεων 11.60X5.80, ή οποία άνεκκαλύφθη από τους παρισίκους που κατέφυγον στη νησίδα κατά την επανάστασι του 1821.

Τη νησίδα Γλα, έπεσκέφθησαν οι αρχαιολόγοι και καθηγηταί του Πανε-

πιστημίου Ἀθηνῶν στήν περίοδο τῆς Βασιλείας τοῦ Ὄθωνος Ludwig Ross (1806—1896) κατὰ τὸ 1834 καὶ ἔ. Η. Ν. Ulrich (ἀποθανὼν στήν Ἀθήνα τὸ 1843) κατὰ τὸ 1837.

Ὁ Ulrich μάλιστα ὀνομάζει τὴν νηίδα Παλαιὸν Κάστρο καὶ τὴν πρυμνίαν μὲ τὰς ἀρχαίας Κώπας, τῶν ὁποίων τὸ ὄνομα μετασώπιδι, ἀργότερα μαζί μὲ τὴν πόλι εἰς τὴν Χερσονήσου τῆς σημερινῆς Τοπόλιας.

Ἔτσι ἡ νηίδα διετηρήθη μόνον ὡς ἀκρόπολις στήν ὁποία κτερέυον οἱ κάτοικοι σὲ περίπτωσι πολέμου.

Λεπτομερικὴ ἔρευνα τῆς νηίδος Γλα ἐπραγματοποίησε ὁ A. de Ridder κατὰ τὸ ἔτος 1893 ἐργασθεὶς ἐπὶ τόπων ἀπὸ τὴν 1η ἕως 21 Ἰουνίου καὶ ἐδημοσίευσε τὴν σχετικὴν ἔκθεσι του εἰς τὸ Buletin de Correspondance Hellenique 1894 Περὶ τοῦ ἀνακτόρου τῆς νηίδος ἔχει ἐπίσης γράψαι καὶ ὁ F. Noack εἰς τὸ ἔργο του Homeric Palastae σύγχρονα μὲ τὸν A. de Ridder.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ἐπραγματοποίησε ἐρευνητικὸν ἔργο στή Γλα καὶ ὁ δικό μας ἀρχαιολόγος ὁ μακαρίτης Ἰωάνν. Θεοφύλακτος Εἰργιάδης ἐκεῖ ἐπὶ σειράν ἐτῶν ἀπὸ τοῦ 1955 μέχρι τοῦ 1961, ἐργασθεὶς κατὰ τὸν τελευταῖον αὐτοῦ χρόνο συνεργασθὲν τὸν ἀρχαιολόγον κ. Σ. Σιμειωνίδη. Ὁ σκοπὸς τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ Θεοφύλακτου ἦταν ἡ διαπίστωσις τῆς ἀρχιτεκτονικῆς τῶν 4 πύλων τῆς ἀκροπόλεως. Τὸ ἔργο τῆς ἐρεύνης καταχωρήθη δι' ἐκθέσεων εἰς τὰ πρακτικὰ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας συνόψεις δὲ αὐτῶν εἰς τὸ ἔργο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρίας.

Ἀπὸ τῆς ἀνασκαφῆς αὐτῆς ἦλθαν σὸ φῶς διάφορα ἀντικείμενα κεραμικῆς τέχνης, ἀποσπάσματα ἀπὸ τοιχογραφίας κλπ. καὶ χρονολογοῦνται στή λεγόμενῃ ὑστεροελληνικῇ περίοδῃ καὶ κυρίως στοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους 1.400—1.100 π.χ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

I. Ἀρχαίοι Συγγραφεῖς.

1. Ὅμηρος Τίτλ. Β 507, Ε 708-710
2. Ἡρόδοτος VIII. 135, 142-143.
3. Θουκυδίδης Γ. 82.
4. Στράβων Ζ. 327, Θ. 401, 406-407, 410, 411, 413-414, 40, 415, ΙΔ. 642.
5. Πausanias IV. 345 VII. 3.5, IX 34 f
6. Πλούταρχος Ἡσυχά «περὶ τῶν ἐκλειπτῶν μαντείων» V.
7. Βεγγέτιος Σ «Ἐθνικά» ἄρθρον Ἀσραικία.

II. Περιηγηταί.

8. Leake G.M. Travels in the northern Greece (1835 London) τ. 2ος (p. 235-244, 295-300).
9. Ulrich N.H. Reisen und Forschungen (1840 Bremen p. 188-213, 235-244).
10. Ludwig Ross Wanderungen in Griechenland (Berlin 1841 p. 105).
11. Bursian Conrad Geographie von Griechenland Leipzig 1862 τ. I Boiotien 195-201, 211-213).

III. Ἀνασκαφεῖς καὶ Μελετηταί.

12. Holleaux Maurice Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τοῦ ἱεροῦ τοῦ Πρώου Ἀπόλλωνος καὶ τοῦ Ἡρώου τοῦ Πρώου εἰς τὸ Buletin de Correspondance Hellenique 1885 (p. 473-481, 483), 1885 (p. 66-80, 190-199), 1887 (p. 178-200), 1888 (p. 33-48, 305-315, 390-404, 510-518), 1889 (p. 2-23, 225-229, 313), 1890 (Fouilles du Ptoion Inscriptions p 1-64, 181-203), 1892 (p. 347-369, 452-473).
13. Guillon P. Les Trépieds du Ptoion (Paris 1943 p. 101-105, 140, 144 etc.)
14. Bizard S. Fouilles du Ptoion Inscr. Buletin de correspondance Hellenique 1920 (p. 1-64, 181-203 etc).
15. Σῶμα Ἐλ. ἐπιγραφή. C.I.G. (ἐπιγραφή 1625 σελ. 788-789).
16. Ὀρλάνδος Ἀνασ. Ὁ ναὸς τοῦ Πρώου Ἰαπόλλωνος. Ἀρχαιολ. δελτίον 1915 (σ. 98-110).
17. A. de Ridder Fouilles de Gla (Buletin de Correspondance Hellenique 1894 (p. 61, 271-310, 447-452).
18. Θεοψιδῆς Ι. Ἀνασκαφαὶ εἰς Γλά. Ἔργον ἀρχαιολ. ἐταιρείας: 1955 (σ. 34-35), 1956 (σ. 32), 1957 (σ. 23-31), 1958 (σ. 42-48), 1959 (σ. 20-23), 1960 (σ. 37-48) 1961 (σ. 29-48) Ἀρχαιότητες καὶ μνημεῖα Βοιωτίας καὶ Εὐβοίας. Ἀρχαιολογικὸν δελτίον Προεδρίας Κυβερνήσεως τόμος 17 (1961) 62 σελ. 132-137 ἔκδοσις 1963).
19. Καμπάνης Μιχ. Le desechement du lac Copais par les anciens (Buletin de Correspondance Hellenique 1892 (p. 121-137), 1893 (p. 323-342).
20. Alfred Phillipson Der Copais Lac in Griechenland und Seine Umgebung Zeitschrift der Gesellschaft für Erdkunde zu Berlin (1894, XXIX).
21. André Kenny The ancient Drainage of the Copais. Annuels of Archaeology and Anthropology (1935 XXII p. 189-206).
22. Παπαδημόσιος Δ. α) Τὰ ὑδραυλικά ἔργα παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Ἀνέκδοτον τομ. 2 κεφ. «Βοιωτικά».
β) Αἱ λίμναι Ὑλίκη καὶ Τρεφία εἰς Ἐκδρομικὸν Συνέδριον 1950 τεύχος Ἰουνίου.
γ) Κωπαῖς εἰς Ἐκδρομικὸν Συνέδριον 1951 τεύχος Ὀκτωβρίου—Νοεμβρίου.

ΔΗΜΟΣΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΛΕΒΑΔΕΙΑΣ

